

The Study of Historical Evidences of Southern Folk Legends of Thailand

Kaimook Uttayawalee

M.A.(History), Lecturer,

Department of History and Art, Faculty of Humanities and Social Science
Prince of Songkla University

E-mail: ukaimook@bunga.pn.psu.ac.th

Abstract

This research aimed to explore the historical evidences on southern folk legends in present and to analyze the importance of local legends, the traditional recording the heritage of local wisdom, the characteristics of folk legends in the author's historic philosophy views which reflected social conditions, special characteristics in writing folk legends and values judgement of folk Legends as historical evidences of southern Thailand. It was found that the southern legends are various up to their contents. These legends could be classified in to three main characteristics : southern religions, history of main cities in southern Thailand and miscellaneous describing the historical knowledge of outstanding person, ruins, and the continuity of southern custom and culture.

Keywords: historical evidences, southern folk legends, southern region history

การศึกษาหลักฐานประวัติศาสตร์ประเภทตำนานพื้นบ้านภาคใต้ ของประเทศไทย

ไข่มุก อุทยาวลี

ศศ.ม.(ประวัติศาสตร์), อาจารย์

ภาควิชาประวัติศาสตร์และศิลปะ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

E-mail: ukaimook@bunga.pn.psu.ac.th

บทคัดย่อ

งานวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเอกสารหลักฐานตำนานพื้นบ้านภาคใต้ที่ปรากฏในปัจจุบันและวิเคราะห์ความสำคัญของตำนานพื้นบ้านภาคใต้ จารึกในการบันทึกตำนานกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ลักษณะของตำนานพื้นบ้าน ทั้งในด้านปรัชญาประวัติศาสตร์แนวคิดของผู้แต่งตำนานที่มีผลสะท้อนสภาพสังคมท้องถิ่นภาคใต้ลักษณะเด่นของการเขียนตำนานพื้นบ้าน และการประเมินคุณค่าของตำนานพื้นบ้านในฐานะหลักฐานทางประวัติศาสตร์ภาคใต้ประเทศไทย ผลการวิจัยพบว่าตำนานพื้นบ้านภาคใต้มีลักษณะหลากหลายขึ้นกับเนื้อหาของตำนานที่ถูกบันทึกขึ้น และสามารถจัดประเภทของตำนานได้ 3 กลุ่ม คือ ตำนานศาสนา ตำนานเมือง และตำนานพื้นบ้านกลุ่มเบ็ดเตล็ด มีเนื้อหาเกี่ยวกับบุคคลในประวัติศาสตร์ ปุชนิยมสถานสำคัญ และอธิบายความสืบเนื่องทางวัฒนธรรม ประเพณีของชาวภาคใต้

คำสำคัญ: ตำนานพื้นบ้านภาคใต้, ประวัติศาสตร์ภาคใต้, หลักฐานประวัติศาสตร์

บทนำ

ตำนานเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ประเภทลายลักษณ์อักษรซึ่งมีเนื้อหาเป็นการบันทึกเกี่ยวกับข้อมูลในอดีตของมนุษย์ ลักษณะการจดบันทึกเรื่องราวในตำนานพื้นบ้านของไทยในภูมิภาคต่าง ๆ มักจะเป็นข้อมูลประวัติศาสตร์ที่ผ่านการบอกเล่าจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งแล้วได้มีการจดบันทึกเอาไว้ ด้วยเหตุนี้ตำนานอาจเรียกว่า ตำนานประวัติศาสตร์ซึ่งเปรียบเสมือนการจดบันทึกทางประวัติศาสตร์ของคนในแต่ละท้องถิ่นที่สะท้อนเรื่องราวของวิถีชีวิต วัฒนธรรม สภาพสังคม การเมือง และรวมทั้งโลกทรรศน์ของคนในสังคม กล่าวได้ว่าตำนานเป็นข้อมูลประวัติศาสตร์ที่เป็นผลผลิตของสังคมมนุษย์ในอดีตที่ผ่านมา ซึ่งมีความสำคัญต่อนักประวัติศาสตร์ในการศึกษาวิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของ

สังคมท้องถิ่นที่สร้างหรือบันทึกตำนานนั้นๆ ดังนั้นการศึกษาคำสำคัญของตำนานประวัติศาสตร์จึงเป็นส่วนที่เชื่อมโยงภาพประวัติศาสตร์ของคนในท้องถิ่นอย่างแท้จริง เรื่องราวที่ปรากฏในตำนานพื้นบ้านไทยส่วนใหญ่อาจมีลักษณะเด่นที่แตกต่างกันตามพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของแต่ละท้องถิ่นหรือชุมชน ขณะเดียวกันการนำเสนอเรื่องราวของหลักฐานประเภทตำนาน มักจะกล่าวถึงเหตุการณ์ในช่วงเวลาที่ต่อเนื่อง และมีข้อมูลที่กว้าง บางครั้งเหตุการณ์ที่บันทึกลงในตำนานได้ผ่านการคัดเลือกกลั่นกรองจากผู้บันทึกตำนานแล้วว่ามีมีความสำคัญในยุคสมัยที่บันทึกข้อมูลนั้นๆ ตำนานแต่ละเรื่องอาจแฝงด้วยจุดมุ่งหมาย ความสนใจของบุคคลในแต่ละช่วงเวลาที่แตกต่างกัน นอกจากนี้สิ่งที่เป็นเครื่องบ่งบอกความสำคัญของ

ตำนานในฐานะหลักฐานประวัติศาสตร์ คือ ลักษณะของการบันทึกตำนานแสดงถึงสำนึกที่เป็นพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ของคนในแต่ละท้องถิ่นภายใต้ยุคสมัยที่มีการบันทึกตำนาน ดังนั้นตำนานจึงเป็นเครื่องสะท้อนว่ามนุษย์ในสังคมนั้น ๆ มีความพยายามในการเข้าใจสังคมของตนเองด้านพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ และความเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีมาจากอดีต

นอกจากนี้ความสำคัญของการศึกษาเรื่องราวของตำนานพื้นบ้านยังอยู่ที่ลักษณะการจดบันทึกตำนานพื้นบ้านที่มีการบรรจุโลกทรรศน์ของคนในสังคมที่บันทึกลงในเนื้อหา ดังนั้นเหตุการณ์ที่ปรากฏในตำนานจึงสามารถสะท้อนระบบความคิดของคนในอดีตที่แตกต่างจากคนในสังคมปัจจุบันด้วยเหตุนี้การศึกษาเกี่ยวกับตำนานพื้นบ้านจึงนำไปสู่การศึกษางานเขียนทางประวัติศาสตร์ที่มีความผูกพันใกล้ชิดกับวิถีชีวิตของคนในสังคมระดับท้องถิ่นมากที่สุด เพราะตำนานถูกสร้างขึ้นโดยเป็นไปตามพัฒนาการทางสังคม รวมทั้งมีร่องรอยของการสืบทอดเรื่องราวในอดีตแม้ว่าตำนานบางเรื่องอาจมีเค้าความจริงหรือสร้างขึ้นจากมโนภาพและความนึกคิดตามอุดมคติคนในสังคมก็ตาม แต่ในแง่ที่ตำนานก็ยังเป็นเครื่องสะท้อนอดีตของมนุษย์ในด้านความเชื่อ ทศนคติ และประสบการณ์ของสังคมมนุษย์ซึ่งต่างจากหลักฐานประวัติศาสตร์ประเภทอื่น อาทิ จารึก และหลักฐานส่วนราชการ บันทึกชาวต่างชาติที่มักมีข้อแตกต่างของการนำเสนอข้อมูลทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเฉพาะประเภทของผลงานแต่ละเรื่อง

การศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชุมชนท้องถิ่นภาคใต้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาในบริบทของสภาพการเมือง สังคม วัฒนธรรมท้องถิ่นที่เป็นประวัติศาสตร์นอกกรอบประวัติศาสตร์แห่งชาติ หรือประวัติศาสตร์ที่เน้นการศึกษาแบบศูนย์กลาง จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้ศึกษาประวัติศาสตร์พึงทำความเข้าใจหลักฐานที่มีความใกล้ชิดกับภูมิปัญญาของคนในชุมชน ดังนั้นการศึกษาวิเคราะห์พัฒนาการประวัติศาสตร์จากหลักฐานประเภทตำนานที่พบในท้องถิ่น จึงอาจอธิบายภูมิรัฐของชุมชนที่ถูกถ่ายทอดผ่านสำนึกทางประวัติศาสตร์ของบุคคลร่วมสมัยที่บันทึกตำนานนอกจากนี้การศึกษาตำนานประวัติศาสตร์ของภาคใต้ยังบ่งบอกความมีตัวตนของชุมชนชาวภาคใต้ก่อนอิทธิพลของรัฐส่วนกลางที่เข้ามามีบทบาทต่อวัฒนธรรมการเรียนรู้ และรากฐานของภูมิปัญญาของคน

ในท้องถิ่น

ประเด็นที่เป็นลักษณะเด่นของพื้นที่ภาคใต้คือ ประการหนึ่งคือ ความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ การอยู่ร่วมกันของกลุ่มคนต่างศาสนาในพื้นที่เดียวกัน ซึ่งเป็นผลมาจากพัฒนาการของสังคมภาคใต้ในสมัยประวัติศาสตร์ ดังนั้นการศึกษาตำนานพื้นบ้านของชุมชนภาคใต้เป็นเครื่องสะท้อนอิทธิพลของปัจจัยด้านสังคม วัฒนธรรม และรวมทั้งด้านการเมืองที่มีผลต่อรูปแบบเนื้อหาของงานบันทึกเรื่องราวประวัติศาสตร์ของภาคใต้เอง อาทิ ตำนานพื้นบ้านที่สืบเนื่องจากอิทธิพลของพุทธศาสนา ตำนานพระธาตุในหลายพื้นที่สะท้อนให้เห็นอิทธิพลศาสนาพุทธที่มีในดินแดนตอนใต้ นอกจากนี้ยังปรากฏอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของอารยธรรมอินเดียได้แพร่หลายในภาคใต้ นับแต่ครั้งอาณาจักรศรีวิชัยซึ่งเคยรุ่งเรืองมาแต่อดีต

เป็นที่น่าสังเกตว่านอกเหนือจากอิทธิพลอารยธรรมอินเดียทั้งศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ในภาคใต้แล้วยังควรพิจารณาถึงปัจจัยของวัฒนธรรมท้องถิ่นเองที่เป็นอิทธิพลทางวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายมลายู และชาวไทยเชื้อสายจีน เพราะกลุ่มคนดังกล่าวได้มีบทบาทในการสร้างรากฐานวัฒนธรรมภาคใต้ด้วย ลักษณะการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมภาคใต้ท่ามกลางความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์และอิทธิพลของศาสนาต่าง ๆ ดังกล่าวมาทำให้ภาคใต้มีพัฒนาการประวัติศาสตร์ที่มีลักษณะบูรณาการกล่าวคือ ท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรมของคนในภาคใต้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างกลมกลืน ซึ่งเป็นลักษณะเด่นที่แตกต่างจากประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไทยในภูมิภาคอื่น

การศึกษาวิจัยหลักฐานทางประวัติศาสตร์ประเภทตำนานพื้นบ้านภาคใต้จึงเป็นการสำรวจ รวบรวม และวิเคราะห์หลักฐานตำนานพื้นบ้านไทยระดับภูมิภาคศึกษาเพื่อเป็นพื้นฐานการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเกี่ยวข้องกับเอกสารประวัติศาสตร์ท้องถิ่นโดยเฉพาะข้อมูลที่จะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาระดับจุลภาคในพื้นที่ภาคใต้ต่อไป

วัตถุประสงค์โครงการวิจัย

1. เพื่อศึกษา สำรวจหลักฐานประเภทตำนานพื้นบ้านภาคใต้ที่มีอยู่ในปัจจุบัน

2. เพื่อศึกษาจารีตการบันทึกตำนานพื้นบ้านภาคใต้ และกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในเนื้อหาของของตำนาน

3. เพื่อศึกษาลักษณะของตำนานพื้นบ้านภาคใต้ทั้งด้านแนวคิดของผู้แต่งตำนานปรัชญาการสร้างหรือบันทึกตำนานตลอดจนผลสะท้อนสภาพของสังคมท้องถิ่นบางประการในเนื้อหาตำนานผ่านสำนึกความเชื่อ และโลกทรรศน์ร่วมกันของคนในสังคมภาคใต้

4. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ลักษณะเด่นของการเขียนตำนานพื้นบ้านภาคใต้

5. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ ประเมินคุณค่าของตำนานในฐานะหลักฐานประวัติศาสตร์ภาคใต้ของไทย

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

1. หลักฐานทางประวัติศาสตร์ หมายถึง ข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในสังคมมนุษย์ สามารถนำมาใช้ในการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ข้อเท็จจริงสำหรับการศึกษาประวัติศาสตร์รวมถึงหลักฐานประเภทวัตถุ เช่น โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และหลักฐานประเภทลายลักษณ์ เช่น จารึก ตำนาน พงศาวดาร เอกสารบันทึกชาวต่างชาติ เป็นต้น

2. ตำนานพื้นบ้านภาคใต้ หมายถึง ข้อมูลเอกสารที่เป็นการจดบันทึกลายลักษณ์อักษรเกี่ยวกับชุมชนท้องถิ่นภาคใต้ เนื้อหาด้านนี้อาจอธิบายถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชน ความเชื่อ ความศรัทธาในศาสนา สัญลักษณ์ของพุทธศาสนา รวมทั้งบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับบ้านเมือง กษัตริย์ ราชวงศ์ เหตุการณ์ต่างๆ เกี่ยวกับมนุษย์ และสังคมในอดีต ทั้งเหตุการณ์ที่เป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติและปรากฏการณ์ทางประวัติศาสตร์

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่าแนวการศึกษาตำนาน ประวัติศาสตร์มีการให้ความสำคัญกับหลักฐานกลุ่มนี้ เดวิด เค. วยายาจ (2519, 1-8) กล่าวว่า เรื่องการเขียนประวัติศาสตร์ไทย แบบตำนานและพงศาวดารงานชิ้นนี้อธิบายแนวทางการศึกษาหลักฐานในกลุ่มตำนานว่าเป็นแบบฉบับการบันทึกข้อมูลเหตุการณ์ของอดีตที่เก่าแก่ที่สุดกลุ่มหนึ่ง ตำนานอธิบายอดีตของมนุษย์จากความคิดในสังคมขณะที่บันทึกตำนาน ตำนาน

ในประเทศไทยแบ่งเป็นตำนานที่มีเนื้อหาตีความบรรพ์และตำนานที่มีเนื้อหาประวัติศาสตร์สากล การตีความตำนานโดยจำแนกแนวคิดการวิเคราะห์ตำนานในฐานะประวัติศาสตร์นิพนธ์ของ นาฏวิภา ชลิตานนท์ (2524) ชี้ให้เห็นว่า ตำนานมีความสำคัญในการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นต่าง ๆ และการศึกษาในด้านประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยซึ่งต้องวิเคราะห์แนวการเขียนประวัติศาสตร์ แนวคิดเบื้องหลังของการบันทึกข้อมูล การกำหนดอายุหลักฐาน การอธิบายความหมายของตำนาน ในฐานะหลักฐานประวัติศาสตร์ลายลักษณ์อักษร นิธิ เอียวศรีวงศ์ และอาคม พัทธยะ (2525) ได้เสนอแนวทางการศึกษาโดยอาศัยการตีความข้อมูลในสังคมมนุษย์ ที่มาของการบันทึกตำนาน และข้อจำกัดของการใช้ข้อมูล ในเรื่องของการเสนอความสำคัญของตำนานในฐานะข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ธิดา สาระยา (2539) ได้ให้แนวทางการศึกษาหลักฐานกลุ่มนี้เพื่อสืบค้นข้อมูลท้องถิ่นซึ่งสัมพันธ์กับวัฒนธรรมชุมชน สำหรับการศึกษาในพื้นที่ภาคใต้ เช่น งานวิจัยของชัยวุฒิ พิชะกุล (2538) ที่ศึกษาเพลงนางเลือนชาวฉบับพัทลุง ชี้ให้เห็นว่าการวิเคราะห์ตำนานของพัทลุงมีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์และโบราณคดีของเมืองพัทลุงด้วย

เอกสารดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าการศึกษาข้อมูลประวัติศาสตร์จากตำนานเป็นแนวทางหนึ่งในการเข้าใจประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอย่างไรก็ดีการศึกษาตำนานในฐานะหลักฐานประวัติศาสตร์ควรศึกษาวิเคราะห์ทั้งเนื้อหา และแนวคิดของผู้บันทึกตำนาน ดังนั้นเพื่อให้เกิดการศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับการใช้ตำนานเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลประวัติศาสตร์ ผู้วิจัยจึงศึกษาข้อมูลตำนานในภาคใต้โดยหวังว่าการวิจัยจะเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยเอกสารท้องถิ่นกลุ่มนี้ต่อไป

ขอบเขตการวิจัย

1. การวิจัยเน้นการเก็บข้อมูลเอกสารประเภทตำนานพื้นบ้าน เพื่อรวบรวมข้อมูลเบื้องต้น
2. การวิจัยมุ่งเก็บข้อมูลทั้งในเชิงประวัติจากการสำรวจแหล่งที่พบเอกสาร การจัดเก็บตำนาน การสืบทอดหลักฐานประเภทตำนาน ตลอดจนข้อมูลที่เป็นเนื้อหาของตำนาน โดยศึกษารวบรวมเอกสารเบื้องต้นวิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการทางประวัติศาสตร์เพื่อประเมินคุณค่า

ตำนานพื้นบ้านในฐานะหลักฐานประวัติศาสตร์

3. การเก็บข้อมูลการวิจัยในพื้นที่ภาคใต้ นับแต่
จังหวัดนครศรีธรรมราชลงมาถึงภาคใต้ตอนล่าง

วิธีการดำเนินการวิจัย

เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาจาก
เอกสาร ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ (historical
approach) มีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. การสำรวจแหล่งข้อมูล เอกสาร ประเภท
ตำนาน
2. การรวบรวมข้อมูล และรวบรวมเอกสารที่ตี
พิมพ์ และปริวรรต ทั้งประเภทตำนานเมือง และฐานะ
หลักฐานประวัติศาสตร์ในวัฒนธรรมท้องถิ่นภาคใต้
ลักษณะของเนื้อหาการบันทึกตำนาน ปรัชญาประวัติ
ศาสตร์ในการศาสนา ประวัติชุมชน
3. การศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากการสำรวจด้าน
ความสำคัญของการเขียนตำนานพื้นบ้านภาคใต้ และคุณ
ค่าของตำนานที่มีต่อการศึกษาศาสตร์ประวัติศาสตร์
4. สรุปผลการวิจัย

กระบวนการดำเนินการวิจัย

1. การสำรวจแหล่งข้อมูลเอกสารประเภทตำนาน พื้นบ้านภาคใต้

เป็นการสำรวจแหล่งเอกสารทั้งในภาคใต้ และ
ข้อมูลในส่วนกลาง

1.1 การสำรวจข้อมูลตำนานพื้นบ้านในภาค
ใต้

การสำรวจข้อมูลในการวิจัยใช้พื้นที่ตั้งแต่
นครศรีธรรมราช ลงมาจนถึงจังหวัดในภาคใต้ตอนล่าง คือ
พัทลุง สงขลา ปัตตานี ยะลา นราธิวาส โดยเน้นข้อมูล
เอกสารประเภทตำนานเอกสารตำนานปรัมปราของท้องถิ่น
และเอกสารตำนานที่จัดพิมพ์แล้วซึ่งพบว่าตำนานส่วน
ใหญ่เป็นเอกสารบอกเล่าเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง
กับความเชื่อของเมือง และชุมชนโบราณในภาคใต้
ทั้งในด้านสังคม วัฒนธรรม ประวัติความเป็นมาของเมือง
การปกครองของรัฐแบบจารีตที่เคยเกิดขึ้นในพื้นที่บริเวณ
ภาคใต้ ซึ่งส่วนใหญ่เอกสารจะเป็นเอกสารที่เขียนขึ้นราว
พุทธศตวรรษที่ 21 เป็นต้นมา และได้ถูกนำมาเรียบเรียง
ขึ้นใหม่ในสมัยรัตนโกสินทร์

1.2 การสำรวจข้อมูลตำนานภาคใต้ในส่วน
กลาง

เนื่องจากราวพุทธศตวรรษที่ 24 โดยเฉพาะ
ในรัชกาลที่ 5 ของกรุงรัตนโกสินทร์ได้เกิดกระแสการ
รวบรวมประวัติศาสตร์ท้องถิ่นขึ้นครั้งแรก โดยกลุ่ม
ข้าราชการจากส่วนกลางซึ่งมีสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมพระยาดำรงราชานุภาพเป็นผู้มีบทบาทสำคัญ พบว่า
ในช่วงเวลาดังกล่าวได้มีการนำเอาตำนานท้องถิ่นมาเรียบ
เรียง และเผยแพร่ในรูปของพงศาวดารท้องถิ่นขึ้นครั้งแรก
ซึ่งนับเป็นความเปลี่ยนแปลงของการเขียนประวัติศาสตร์
ท้องถิ่นอันเป็นเรื่องราวของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นใน
ภูมิภาคต่าง ๆ ของไทย ซึ่งรวมถึงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น
ของภาคใต้ด้วยดังนั้นเอกสารส่วนกลางที่พบจากการ
สำรวจในการวิจัย คือ ข้อมูลของหอสมุดแห่งชาติ และ
เอกสารของกองจดหมายเหตุแห่งชาติ พบว่า มีเอกสารที่
เกี่ยวข้องกับประเภทตำนานภาคใต้ ประเภทประวัติเมือง
ตำนานพื้นบ้านของภาคใต้ซึ่งต่อมาได้รับการเรียบเรียงขึ้น
ในสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

2. การรวบรวมข้อมูลตำนานพื้นบ้าน

2.1 การเก็บรวบรวมตำนานในพื้นที่ภาคใต้

การเก็บรวบรวมตำนานในภาคใต้พบว่า
ตำนานประวัติศาสตร์ที่พบในพื้นที่ภาคใต้สามารถจัดตาม
ลักษณะของเนื้อหาที่ตำนานกล่าวถึงโดยใช้เกณฑ์ของ
ลักษณะเนื้อหาที่ตำนานกล่าวถึงเรื่องราวที่ผู้บันทึกต้องการ
บอกเล่าเรื่องราวในอดีต เช่น ตำนานเมืองมักมีเนื้อหา
เน้นการอธิบายเกี่ยวกับราชวงศ์ การปกครอง และความ
สัมพันธ์ของเมืองต่าง ๆ หรือตำนานศาสนา มักเน้นการ
กล่าวถึงการขยายอิทธิพลของศาสนาเข้ามาในอาณา
จักรต่าง ๆ บทบาทของศาสนาต่อคนในสังคม รวมถึง
การกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรของศาสนาและ
อำนาจรัฐ เป็นต้น นอกจากตำนานในสองกลุ่มหลักดังกล่าว
ยังพบว่าตำนานในท้องถิ่นอีกกลุ่มหนึ่งมีลักษณะเป็น
บันทึกเรื่องราวประกอบการอธิบายเชื่อมโยงกับบุคคล
สำคัญในประวัติศาสตร์ สถานที่สำคัญในท้องถิ่น ในการ
วิจัยหมายถึง ตำนานในกลุ่มเบ็ดเตล็ดมีเนื้อหาส่วนใหญ่
เป็นเกร็ดประวัติศาสตร์ที่สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับความ
เป็นมาของท้องถิ่นได้ ตำนานในกลุ่มหลังนี้มีที่มาจาก
คำบอกเล่าของคนในชุมชน และต่อมาได้มีการรวบรวม
บันทึกไว้

2.2 การรวบรวมตำนานในส่วนกลาง

การรวบรวมข้อมูลตำนานในส่วนกลาง เป็นการรวบรวมต้นฉบับและจัดทำสำเนาเอกสารประวัติศาสตร์ที่เป็นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการเรียบเรียงตำนานซึ่งส่วนใหญ่เขียนขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์เป็นต้นมา ตลอดจนเอกสารประเภทตำนาน พงศาวดารท้องถิ่นที่มีที่มาจากตำนานท้องถิ่นประเภทตำนานปรัมปราในช่วงเวลาดังกล่าว

การรวบรวมตำนานจากส่วนกลางพบว่า เอกสารโบราณบางส่วนมีอายุในราวสมัยอยุธยาตอนปลาย และมีการนำมาเรียบเรียงในสมัยรัตนโกสินทร์ เช่น ตำนานนางเลือดขาวฉบับปริวรรตแล้วของหอสมุดแห่งชาติ พงศาวดารเมืองต่าง ๆ ของภาคใต้ เป็นต้น

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลตำนานพื้นบ้านภาคใต้มีเกณฑ์ในการวิเคราะห์ดังต่อไปนี้

3.1 การวิเคราะห์ข้อมูลตำนานพื้นบ้านภาคใต้ ในฐานะหลักฐานประวัติศาสตร์ในวัฒนธรรมท้องถิ่นภาคใต้เป็นการวิพากษ์หลักฐานประวัติศาสตร์ประเภทตำนานในประเด็นหลักคือ

3.1.1 ความหมายของตำนานในการศึกษาประวัติศาสตร์

3.1.2 ตำนานในฐานะภูมิปัญญาท้องถิ่นในวัฒนธรรมภาคใต้

3.1.3 จารีตประเพณีท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการบันทึกตำนาน

3.1.4 ความเปลี่ยนแปลงของการบันทึกตำนานในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

3.2 การวิเคราะห์ข้อมูลตำนานในด้านเนื้อหา โดยพิจารณาจัดเป็นประเภทตามลักษณะของการจัดบันทึกเป็นการวิพากษ์หลักฐานจากเนื้อหาตำนานที่มีการจัดบันทึกในด้านต่อไปนี้คือ

3.2.1 อายุของหลักฐาน

3.2.2 ปรัชญาหรือแนวความคิดที่อยู่เบื้องหลังของการบันทึกตำนานในแต่ละประเภท

3.2.3 เนื้อหาประวัติศาสตร์ที่บันทึกในตำนานประวัติศาสตร์

3.3 การวิเคราะห์ข้อมูลตำนานในด้านคุณค่า ที่มีต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ เป็นการวิพากษ์หลักฐาน

ประวัติศาสตร์ในด้านต่อไปนี้คือ

3.3.1 เนื้อหาของตำนาน

3.3.2 การศึกษาประวัติศาสตร์จากหลักฐานประเภทอื่นที่สามารถนำมาวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวในตำนานประวัติศาสตร์ภาคใต้

ผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์ตำนานในฐานะหลักฐานประวัติศาสตร์ในวัฒนธรรมท้องถิ่นภาคใต้เป็นการวิพากษ์หลักฐานประวัติศาสตร์ในประเด็นต่อไปนี้

1.1 ด้านความหมายของตำนานในการศึกษาประวัติศาสตร์

นักประวัติศาสตร์กล่าวถึงตำนานเป็นหลักฐานประวัติศาสตร์ที่บอกเล่าประวัติความเป็นมาของสังคมมนุษย์ นอกเหนือจากหลักฐานประวัติศาสตร์อื่น อาทิ จารึก พงศาวดาร โบราณสถานที่ประกอบให้เห็นร่องรอยของการศึกษาเกี่ยวกับอดีตของบรรพบุรุษมนุษย์ในสังคมท้องถิ่น (นิธิ เอียวศรีวงศ์ และอาคม พิศัยะ, 2525, 63; นาฏวิภา ชลิตานนท์, 2524, 107 - 110) ตำนานมีความสำคัญต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เนื่องจากเป็นการอธิบายพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของสังคมมนุษย์ในยุคประวัติศาสตร์ซึ่งมีการจัดบันทึกเรื่องราวของสังคมมนุษย์เอง นอกจากประวัติศาสตร์ที่ศึกษาด้านตำนานท้องถิ่นของไทยยุคแรกได้กล่าวถึงตำนานประวัติศาสตร์ว่าเป็นบันทึกประวัติศาสตร์ท้องถิ่นอันมีที่มาจากคำบอกเล่า อาจมีเนื้อหาเกี่ยวกับศาสนา หรือบุคคลในประวัติศาสตร์ (เดวิด เค วัยอาจ, 2519, 1 - 8; ธิดา สารยา, 2539, 70 - 79) จึงกล่าวได้ว่าเป็นที่ยอมรับกันว่าตำนานเป็นบันทึกประวัติศาสตร์ที่สามารถอธิบายพัฒนาการทางสังคม การเมืองของคนในสังคมโบราณเพื่อตำนานเป็นหลักฐานที่เขียนขึ้นจากคนในท้องถิ่นซึ่งมีสำนึกทางประวัติศาสตร์ของชุมชนหรือท้องถิ่นนั้น

ตำนานพื้นบ้านภาคใต้เป็นบันทึกประวัติศาสตร์ของคนไทยภาคใต้ที่กล่าวถึงพัฒนาการของสังคมท้องถิ่นภาคใต้ เนื้อหาของตำนานเขียนขึ้นเพื่อบอกเล่าเรื่องราวความเป็นมาของคนในสังคมทั้งในด้านประวัติศาสตร์ด้านการเมือง การเกิดอาณาจักร ความสำคัญของราชวงศ์ประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับอิทธิพลของศาสนาที่มีบทบาทต่อวิถีชีวิตของคนไทยภาคใต้ในอดีต คือ ศาสนาพราหมณ์

ศาสนาพุทธ ศาสนาอิสลาม นอกจากนี้ตำนานภาคใต้ยังเป็นหลักฐานของท้องถิ่นที่ยังสามารถอธิบายถึงที่มาของประเพณีวัฒนธรรมที่เกิดในท้องถิ่นประวัติของบุคคลสำคัญที่คนในสังคมยอมรับ โดยเนื้อหาการอธิบายของตำนานเป็นการบันทึกประวัติศาสตร์ของคนในภาคใต้ ตำนานภาคใต้จึงมีความสำคัญต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคใต้ทั้งในแง่ผู้เขียนที่เป็นคนในท้องถิ่น และเนื้อหาประวัติศาสตร์ที่กล่าวถึงความเป็นมาในอดีตของคนในสังคมภาคใต้ ดังนั้นการศึกษาตำนานพื้นบ้านจึงเป็นการศึกษาหลักฐานประวัติศาสตร์ภาคใต้เพราะตำนานพื้นบ้านสามารถอธิบายประวัติศาสตร์ภาคใต้ที่อยู่ภายใต้บริบททางสังคม วัฒนธรรมท้องถิ่นภาคใต้เองอันเป็นการกล่าวถึงข้อมูลประวัติศาสตร์จากภายในสังคมเอง ดังนั้นทัศนคติที่ปรากฏในตำนานประวัติศาสตร์จึงเป็นการมองจากกรอบของความคิดของคนในสังคมเป็นหลัก

1.2 ตำนานในฐานะภูมิปัญญาท้องถิ่นในวัฒนธรรมภาคใต้

ตำนานพื้นบ้านนอกจากจะบันทึกเรื่องราวในอดีตของมนุษย์แล้ว เนื้อหาของตำนานยังสะท้อนภูมิปัญญาในวัฒนธรรมภาคใต้ กล่าวคือ ตำนานสามารถอธิบายเกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณีดั้งเดิมของคนในท้องถิ่น ด้านการปกครองของรัฐจารีตแต่โบราณ ความเชื่อเกี่ยวกับธรรมชาติ อิทธิพลของศาสนาสำคัญซึ่งมีบทบาทในการหล่อหลอมวัฒนธรรมของชาวไทยในภาคใต้ ในการวิจัยไว้วิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในวัฒนธรรมภาคใต้คือ ตำนานที่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับบุคคลสำคัญในภาคใต้กรณีความประวัติหลงพ้อทวด ตำนานประวัติเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวเมืองปัตตานี ตำนานพราหมณ์เมืองนครศรีธรรมราช ตำนานนางเลือดขาวเมืองพัทลุง สงขลาและนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมอันสืบเนื่องจากพุทธศาสนา และตำนานพระบรมธาตุเมืองนครศรีธรรมราชในฐานะเอกสารประวัติศาสตร์ที่สะท้อนวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องมาจากพุทธศาสนา

1.3 จารีตประเพณีท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องจากตำนานพื้นบ้าน

จารีตประเพณีที่พบว่ามีกรนำมากล่าวถึงในตำนานภาคใต้มักเป็นประเพณีเกี่ยวกับพุทธศาสนา คือ จารีตที่เป็นคนในสังคมปฏิบัติกันสืบทอดมา เช่น ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุเมืองนครศรีธรรมราช (ตำนานพระบรมธาตุ

เมืองนครศรีธรรมราช, 2505, 81-85) ซึ่งประเพณีดังกล่าวเป็นการรับวัฒนธรรมความเชื่อจากลังกา สอดคล้องกับลักษณะของการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ของลังกาที่มีในต้นพุทธศตวรรษที่ 18 (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2539, 171) จารีตของการสร้างพระบรมธาตุ และความเชื่อเรื่องการสืบทอดพุทธศาสนา 5,000 ปี (นิราศพระบรมธาตุเมืองนครศรีธรรมราช, 2500, 52-53; ตำนานพระบรมธาตุเมืองนครศรีธรรมราช, 2505, 83-84) ตำนานเกี่ยวกับความเป็นมาของวัฒนธรรมเรื่องมโนราห์ในภาคใต้ (พิทยา บุขรารัตน์, 2539; สุธงษ์วงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2523) นอกจากนี้การศึกษาจารีตของคนในท้องถิ่นภาคใต้ที่ทำให้เกิดการบันทึกตำนาน โดยเฉพาะอิทธิพลของพุทธศาสนาที่มีต่อกระบวนการศึกษา จารีตในสังคมไทยท้องถิ่นทำให้มีการบันทึกและคัดลอกตำนานท้องถิ่นมีการบันทึกในเอกสารโบราณที่ชาวไทยภาคใต้เรียกว่า หนังสือบูด (ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์, 2526, 115-129; วิมล คำศรี, 2530, 44) ด้วยเหตุนี้ตำนานจึงเป็นการบันทึกลายลักษณ์อักษรที่เขียนขึ้นจากการเรียบเรียงเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของชุมชน

ตำนานเป็นหลักฐานประวัติศาสตร์ประเภทหนึ่งที่เปรียบเสมือนเครื่องสะท้อนวัฒนธรรมของคนในสังคมโบราณและทำให้ผู้ศึกษาเข้าใจเอกลักษณ์ทางสังคมของท้องถิ่น นักประวัติศาสตร์ที่ให้ความสำคัญในการศึกษาตำนานประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ได้ชี้ให้เห็นคุณค่าของตำนานในด้านจุดประสงค์ ความคิด ทศนคติ โลกทรรศน์ และความหมายของตำนานต่อสังคมในสมัยที่บันทึกตำนาน ทำให้ตำนานในแง่นี้เป็นหลักฐานชั้นต้นในการศึกษาความคิดของคนในสังคม (ธิดา สารยา, 2539; อาพันธ์ กาญจนพันธุ์, 2543) การบันทึกตำนานถือเป็นองค์ความรู้จากท้องถิ่นโดยตรงทั้งในส่วนที่เป็นวัฒนธรรม ความคิดของคนในสังคมที่บันทึกตำนานนั้น ข้อมูลในตำนานมักมีความหลากหลายในประเด็นที่บอกเล่าพบว่า แม้เนื้อหาตอนที่กล่าวถึงเรื่องของเมืองก็มีการกล่าวให้เนื้อเรื่องผูกโยงเข้ากับคำอธิบายทางศาสนาความเชื่อ ความศรัทธาต่อบุคคลสำคัญ รวมทั้งวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นภาคใต้ มีตำนานหลายเรื่องสะท้อนการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมเดียวกันที่มีความแตกต่างกันทั้งในด้านศาสนา ตำนานกล่าวถึงอิทธิพลของศาสนา และผู้ปกครองตลอดจนนักบวชที่มีต่อการจัดระเบียบสังคมสมัยก่อนของ

คนในท้องถิ่น ความสำคัญและจุดเด่นของการใช้ข้อมูลประวัติศาสตร์อื่นเพื่อให้การใช้ข้อมูลประวัติศาสตร์มีความแม่นยำในการตีความในประเด็นที่ต้องการศึกษา

1.4 การรวบรวมตำนานท้องถิ่นภาคใต้ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

ราวพุทธศตวรรษที่ 24 โดยเฉพาะในสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ได้มีความพยายามในการรวบรวมตำนานท้องถิ่นเพื่อนำมาเรียบเรียงเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไทยครั้งแรกเนื่องจากสาเหตุที่มีการสร้างสำนึกความเป็นชาติร่วมกันของอำนาจอธิปไตยกลางท่ามกลางกระแสภัยคุกคามจากภายนอกประเทศ ดังนั้นการสร้างสำนึกทางประวัติศาสตร์ร่วมกันของคนในชาติจึงมีความจำเป็นในช่วงเวลาดังกล่าว (ธิดา สาระยา, 2539, 56 - 58) การรวบรวมตำนานท้องถิ่นขณะนั้นจึงทำให้เกิดการเรียบเรียงประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคใต้ที่เขียนขึ้นมาใหม่โดยได้รับอิทธิพลจากการเขียนประวัติศาสตร์จากส่วนกลางและได้ถูกนำมาประกอบเป็นประวัติศาสตร์ชาติไทยในที่สุด

การสำรวจเอกสารในช่วงต้นรัตนโกสินทร์เท่าที่พบมักเป็นเอกสารพงศาวดารเมืองภาคใต้คือ พงศาวดารเมืองนครศรีธรรมราช (พงศาวดารเมืองนครศรีธรรมราช ในรวมเรื่องเมืองนครศรีธรรมราช, 2505) พงศาวดารเมืองสงขลาภาคที่ 1 แต่งขึ้นราวพ.ศ. 2432-2433 และ พงศาวดารภาคที่ 2 แต่งในราว พ.ศ. 2447 (พงศาวดารเมืองสงขลา, 2519) พงศาวดารเมืองพัทลุง (2507) พงศาวดารเมืองปัตตานี (2506) พงศาวดารเมืองถลาง ไทรบุรี ตรังกามู และกลันตัน (ประชุมพงศาวดารเล่มที่ 2, 2506)

1.5 ตำนานในฐานะหลักฐานทางประวัติศาสตร์

ตำนานเป็นหลักฐานประวัติศาสตร์ประเภทหนึ่งที่เปรียบเสมือนเครื่องสะท้อนวัฒนธรรมของคนในสังคมโบราณและทำให้ผู้ศึกษาเข้าใจเอกลักษณ์ทางสังคมของท้องถิ่น นักประวัติศาสตร์ที่ให้ความสำคัญในการศึกษาตำนานประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ได้ชี้ให้เห็นคุณค่าของตำนานในด้านจุดประสงค์ ความคิด ทศนคติ โลกทรรศน์ และความหมายของตำนานต่อสังคมในสมัยที่บันทึกตำนานทำให้ตำนานในแง่นี้เป็นหลักฐานชั้นต้นในการศึกษาความคิดของคนในสังคม (ธิดา สาระยา, 2539;

อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2543) การบันทึกตำนานถือเป็นองค์ความรู้จากท้องถิ่นโดยตรงทั้งในส่วนที่เป็นวัฒนธรรม ความคิดของคนในสังคมที่บันทึกตำนานนั้นข้อมูลในตำนานมักมีความหลากหลายในประเด็นที่บอกเล่าดังจะพบว่าแม้เนื้อหาตอนที่กล่าวถึงเรื่องของเมืองก็มีการกล่าวให้เนื้อเรื่องผูกโยงเข้ากับคำอธิบายทางศาสนา ความเชื่อ ความศรัทธาต่อบุคคลสำคัญ รวมทั้งวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นภาคใต้ มีตำนานหลายเรื่องสะท้อนการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมเดียวกันที่มีความแตกต่างกันทั้งในด้านศาสนา ตำนานกล่าวถึงอิทธิพลของศาสนา และผู้ปกครองตลอดจนนักบวชที่มีต่อการจัดระเบียบสังคมสมัยก่อนของคนในท้องถิ่น ความสำคัญ และจุดเด่นของการใช้ข้อมูลประวัติศาสตร์อื่นเพื่อให้การใช้ข้อมูลประวัติศาสตร์มีความแม่นยำในการตีความในประเด็นที่ต้องการศึกษา

2. ผลการวิเคราะห์ตำนานด้านเนื้อหา

ผลการวิจัยจากการวิเคราะห์ตำนานพื้นบ้านภาคใต้ในด้านเนื้อหาโดยพิจารณาจัดเป็นประเภทตามลักษณะของการจัดบันทึกหลักฐาน เป็นการวิพากษ์หลักฐานในประเด็นต่อไปนี้

2.1 อายุของหลักฐาน

ตำนานประวัติศาสตร์ที่พบในภาคใต้ประเทศไทยส่วนใหญ่เป็นเอกสารที่เขียนขึ้นราวหลังพุทธศตวรรษที่ 21 เป็นต้นมา ข้อจำกัดของการกำหนดอายุหลักฐานของตำนานเนื่องจากลักษณะของการบันทึกแต่จะใช้เกณฑ์ของการคัดลอกตำนาน ดังนั้นตำนานบางเรื่องอาจไม่มีการระบุศักราชของการบันทึก แต่จะใช้เกณฑ์ของการกำหนดอายุจากการพิจารณาเนื้อหาสำนวนที่บันทึก ซึ่งเป็นการประมาณการระยะเวลาอย่างกว้างได้ นอกจากนี้ นักประวัติศาสตร์ยังสามารถศึกษาโดยการเปรียบเทียบข้อมูลจากหลักฐานประเภทอื่นเพื่อวิเคราะห์ข้อเท็จจริงของหลักฐาน ข้อจำกัดดังกล่าวของเอกสารบางส่วนทำให้การวิจัยใช้เกณฑ์การพิจารณาข้อมูลในตำนานมาใช้ในการจัดประเภทตำนานภาคใต้เนื่องมาจากประการแรกคือลักษณะเนื้อหาของตำนานมักสอดคล้องกับการกำหนดชื่อเรื่องของตำนานและอีกประการหนึ่งคือ ปัญหาของการตีความเพื่อวินิจฉัยที่มาของปีศักราช

การวิจัยได้จัดประเภทตำนานเป็น 3 กลุ่มได้แก่ ตำนานศาสนาคือตำนานที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับศาสนาเป็นหลักตำนานเมืองมีเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของเมือง

และตำนานที่เป็นเกร็ดความรู้ประวัติศาสตรหรือตำนานในกลุ่มเบ็ดเตล็ดซึ่งมีที่มาจากคำบอกเล่าผสมผสานกับข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในสังคมและมีการอธิบายเชื่อมโยงกับบุคคลและสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร

2.2 ปรัชญาหรือแนวความคิดที่อยู่เบื้องหลังการบันทึกตำนาน

การศึกษาปรัชญาที่อยู่เบื้องหลังการเขียนตำนานมีความสำคัญเนื่องจากการเขียนตำนานเกิดขึ้นจากคนในสังคมเห็นความสำคัญของอดีต ดังนั้นการศึกษาตำนานนอกจากจะเป็นการวิเคราะห์เนื้อหาของตำนานแล้ว ควรวิเคราะห์แนวความคิดในบันทึกประวัติศาสตรของตำนานด้วย

2.2.1 ตำนานศาสนา ตำนานศาสนาเป็นตำนานที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการขยายอิทธิพลของศาสนาในภาคใต้ เช่น ตำนานศาสนาพราหมณ์ ตำนานพระบรมธาตุ เมืองนครศรีธรรมราช ตำนานนางเลียดชาวฉบับต่างๆ พบว่าในเนื้อหาของตำนานแต่ละเรื่องมีปรัชญาการเขียนแทรกอยู่ คือ ตำนานศาสนาพราหมณ์เป็นหลักฐานที่ผู้แต่งต้องการอธิบายที่มาของตระกูลพราหมณ์เมืองนครศรีธรรมราช ความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ที่มีอิทธิพลในราชสำนักอยุธยา และหัวเมืองสำคัญตอนใต้คือเมืองนครศรีธรรมราช ตำนานยังได้สะท้อนความศรัทธาที่มีต่อเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์ การประกอบพิธีกรรมพวยซึ่งเป็นพิธีในราชสำนักอยุธยา และเมืองนครศรีธรรมราช (ตำนานพราหมณ์เมืองนครศรีธรรมราช, 2473)

ตำนานพระบรมธาตุเมืองนครศรีธรรมราชเขียนขึ้นเพื่อบรรยายเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธศาสนาแนวคิดที่อยู่เบื้องหลังการบรรยายเนื้อหาตำนานที่ปรากฏ คือ ความเชื่อเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุ ความเชื่อเรื่องพุทธศาสนามีอายุยืนยาว 5,000 ปี แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำรัฐในพุทธศาสนาและคติการสร้างเมือง และได้อธิบายถึงประวัติความสำคัญของพระบรมธาตุฯ ตามความเชื่อของพุทธศาสนาหลังทวารวดีเป็นต้น (ตำนานพระบรมธาตุเมืองนครศรีธรรมราช, 2505)

ตำนานนางเลียดชาวเป็นตำนานที่พบทั่วไปในภาคใต้กล่าวถึงการเผยแพร่ศาสนาพุทธลังกาวงศ์ ตำนานเขียนขึ้นจากแนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อมนต์ศรัทธาในการอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา และการบำเพ็ญบุญบารมี

นอกจากนี้เนื้อหาของตำนานยังสะท้อนวัฒนธรรมการปกครองของคนไทยในภาคใต้ร่วมสมัยอยุธยาอีกด้วย (ตำนานนางเลียดชาวฉบับ ชัยวุฒิ พิชะกุล ปวีรรต, 2538; ตำนานนางเลียดชาวในพงศาวดารเมืองพัทลุง, 2481)

2.2.2 ตำนานเมือง ตำนานเมืองเรื่องหลักของภาคใต้ที่พบเป็นตำนานที่กล่าวถึงเมืองสำคัญที่เคยเป็นศูนย์กลางอาณาจักรโบราณภาคใต้มาก่อนคือ ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช และตำนานเมืองปัตตานีซึ่งมีหลายสำนวน จุดประสงค์ของการเขียนตำนานเมืองภาคใต้คือการเขียนประวัติความเป็นมาของเมือง เนื้อหาสะท้อนประวัติศาสตรเมืองด้านต่างๆ เช่น ราชวงศ์ ศาสนา การปกครอง เศรษฐกิจ และความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ ตำนานเมืองนครศรีธรรมราชกล่าวถึงความสำคัญของเมืองนครศรีธรรมราช ในฐานะอาณาจักรสำคัญในภาคใต้ที่มีความเจริญนับแต่พุทธศตวรรษที่ 11 เป็นต้นมา (ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช, 2505) ส่วนตำนานเมืองปัตตานีเท่าที่รวบรวมเบื้องต้นมีเนื้อหากล่าวถึงความ เป็นมาในอดีตประวัติศาสตรเมืองปัตตานี อาณาจักรลังกาสุกะ ซึ่งนักประวัติศาสตรบางกลุ่มสันนิษฐานว่าเป็นอาณาจักรที่ตั้งบริเวณเมืองปัตตานีในปัจจุบัน (พระศรีบูรุษ, ม.ป.ป.; ฮีบรอฮิม ซุกรี, 2525; Teeuws, A. & David K. Wyatt, 1970)

2.2.3 ตำนานเกร็ดความรู้ประวัติศาสตร ปรัชญาการเขียนตำนานกลุ่มนี้เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมความเชื่อของคนในท้องถิ่นซึ่งความเชื่อดังกล่าวมีการสืบทอดต่อกันมาจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งโดยเริ่มจากคำบอกเล่าในชุมชนและขยายสู่สังคมในระดับกว้างขึ้นที่มาของเรื่องจึงเป็นเรื่องเล่าในเชิงประวัติศาสตรที่เกี่ยวข้องกับสังคมนั้นๆ และมีอิทธิพลต่อคนในสังคมโดยเฉพาะในด้านความเชื่อต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของคนในสังคมโบราณ ดังนั้นการบอกเล่าในตำนานจึงมีการกล่าวถึงอิทธิฤทธิ์และความศรัทธาที่สอดแทรกในเนื้อหาสะท้อนวัฒนธรรมพื้นบ้านดั้งเดิมของคนในชุมชน เช่น ความศรัทธาของคนในภาคใต้เกี่ยวกับบุคคลสำคัญในประวัติศาสตรคือ หลวงพ่อทวด เจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว หรือการเขียนรวบรวมประวัติความเป็นมาของการเกิดตำนานเกี่ยวกับมโนราห์ในภาคใต้ เป็นต้น

2.3 เนื้อหาประวัติศาสตร์ที่บันทึกในตำนาน
ด้านเนื้อหาประวัติศาสตร์ที่บันทึกในตำนาน
ภาคใต้อธิบายประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ คือ

2.3.1. ตำนานศาสนา เป็นเอกสารที่บอก
เล่าประวัติศาสตร์เกี่ยวกับการเผยแพร่ศาสนาที่เข้ามาใน
ภาคใต้ตำนานศาสนาที่มีเนื้อหาว่าด้วยประเด็นดังกล่าว
ชัดเจน คือ ตำนานพราหมณ์และตำนานพระบรมธาตุ
เมืองนครศรีธรรมราช ตำนานพราหมณ์กล่าวถึงการเข้า
มาของกลุ่มพราหมณ์จากอินเดียราวต้นสมัยอยุธยาและมี
บทบาทในราชสำนักอยุธยาตลอดจนหัวเมืองสำคัญตอน
ใต้ ตำนานยังกล่าวถึงสถานภาพความเป็นอยู่และบทบาท
ของพราหมณ์ การปกครองพราหมณ์เมืองนครศรีธรรมราช
ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นบันทึกประวัติศาสตร์ของพราหมณ์ใน
ภาคใต้ในสมัยดังกล่าวที่ไม่ปรากฏว่ามีหลายฉบับ ดังนั้น
จึงเป็นเอกสารที่มีความสำคัญที่กล่าวถึงประวัติศาสตร์ของ
พราหมณ์ในราวสมัยอยุธยาที่มีความสำคัญฉบับหนึ่ง
ส่วนตำนานพระบรมธาตุฯ กล่าวถึงประวัติความเป็นมา
ของการสร้างพระบรมธาตุในภาคใต้ที่รับอิทธิพลของ
ลังกา ซึ่งเป็นข้อมูลที่สอดคล้องกับประวัติศาสตร์การสร้าง
เมืองพร้อมกับพระบรมธาตุของพระยาศรีธรรมมาโคกราช
ดังนั้นพระบรมธาตุจึงมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์
คู่บ้านคู่เมืองนครศรีธรรมราชดังที่ปรากฏในเอกสาร
ตำนานพระบรมธาตุ (ตำนานพระบรมธาตุเมือง
นครศรีธรรมราช, 2505)

2.3.2 ตำนานเมือง เนื้อหาตำนานเมือง
เป็นข้อมูลประวัติศาสตร์ของเมืองได้เป็นอย่างดีโดยเฉพาะ
การเขียนประวัติศาสตร์ที่ต้องการอธิบายพัฒนาการ
ประวัติศาสตร์เมือง เช่น ประวัติศาสตร์ในตำนานเมือง
ปัตตานีเนื้อหาเป็นการอธิบายประวัติดินแดนแหลมมลายู
ก่อนเกิดอาณาจักรปัตตานี การรับอารยธรรมอินเดีย
อิทธิพลของอาณาจักรศรีวิชัย การสร้างเมืองปัตตานี การ
สืบอำนาจของเจ้าเมืองราชวงศ์ที่ปกครองเมืองปัตตานี
ความสัมพันธ์กับอาณาจักรอื่น อาทิ อาณาจักรอยุธยา
ในด้านวัฒนธรรมมีการกล่าวถึงประวัติศาสตร์การเผยแพร่
ศาสนาอิสลามในเมืองปัตตานี การอยู่ร่วมกันของคนต่าง
กลุ่มชาติพันธุ์ คือ ชาวมลายู ชาวจีน และชาวสยาม วิถี
ชีวิตชาวมลายูท้องถิ่น ด้านเศรษฐกิจกล่าวถึงการค้าใน
ฐานะที่ปัตตานีเป็นเมืองท่าสำคัญ ตำนานเมืองปัตตานีมี
รายละเอียดเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ที่ให้ข้อมูลที่แตกต่าง

จากเอกสารของไทย ทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม
วัฒนธรรมดังนั้นการศึกษาตำนานเมืองท้องถิ่นดังกล่าวจึง
เป็นหลักฐานที่ควรมีการนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบด้าน
เนื้อหาเกี่ยวกับหลักฐานฝ่ายไทยอยู่ด้วย

2.3.3 ตำนานเกร็ดประวัติศาสตร์เป็น
ตำนานที่มีการอธิบายประวัติศาสตร์ของสถานที่หรือ
บุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ตำนานบางเรื่อง
บอกเล่าประวัติความเป็นมาของจารีตประเพณีในท้องถิ่น
เช่น ประวัติหลวงพ่อทวดเหยียบน้ำทะเลจืดของเมือง
ปัตตานีมีอายุร่วมสมัยอยุธยา ประวัติเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว
เมืองปัตตานี ตำนานเกี่ยวกับมโนราห์ภาคใต้ซึ่งเป็น
วัฒนธรรมภาคใต้ที่รับมาจากอินเดีย เป็นต้น

3. ผลการวิเคราะห์ตำนานในการศึกษาประวัติศาสตร์

3.1 ด้านการตีความเนื้อหาของตำนาน

3.1.1 ตำนานศาสนา จากการศึกษาค้น
ข้อมูลเกี่ยวกับตำนานศาสนาในภาคใต้พบว่าตำนาน
พราหมณ์เป็นเอกสารในสมัยอยุธยา พ.ศ. 2277
รัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ตำนานพราหมณ์
อธิบายประวัติความเป็นมาตระกูลพราหมณ์เมืองนครศรี
ธรรมราชว่ามาจากเมืองรามราช ซึ่งสันนิษฐานว่าน่าจะ
หมายถึงเมืองพาราณสีของอินเดีย การอัญเชิญเทวรูปจาก
เมืองรามราชเพื่อไปประดิษฐานที่กรุงศรีอยุธยา แต่เรือ
แตกก่อนที่จะเดินทางไปถึงอยุธยา คณะพราหมณ์จึง
อัญเชิญเทวรูปประดิษฐานที่เมืองนครศรีธรรมราช นอก
จากนี้เนื้อหายังกล่าวถึงการปกครองพราหมณ์เมืองนคร
ศรีธรรมราชได้รับการพระราชทานบรรดาศักดิ์ รวมทั้งที่
ดินและเครื่องยศจากกษัตริย์อยุธยา และพราหมณ์ยัง
มีหน้าที่สำคัญในการประกอบพิธีกรรมของราชสำนัก ใน
ตำนานกล่าวถึงพิธีตรียัมพวาย (ตำนานพราหมณ์เมือง
นครศรีธรรมราช, 2473, 1-47) ตำนานพระบรมธาตุเมือง
นครศรีธรรมราชสันนิษฐานว่าเขียนขึ้นในสมัยอยุธยา
และมีการคัดลอกในสมัยต่อมาหลายสำนวน และได้มี
การนำพิมพ์เผยแพร่โดยการนำต้นฉบับจากหนังสือบุตรครั้ง
แรกราว พ.ศ. 2460 ตำนานพระบรมธาตุมีทั้งที่ประพันธ์
ด้วยบทร้อยกรอง (พระนิพนพานโสทร หรือตำนานพระ
บรมธาตุฉบับกลอนสวด) และร้อยแก้ว ฉบับที่แพร่หลาย
คือฉบับร้อยแก้วพิมพ์ในพ.ศ. 2471 ตำนานพระบรมธาตุ
อธิบายประวัติความเป็นมาการสร้างพระบรมธาตุ เช่น

ตอนที่กล่าวถึงพระบรมธาตุถูกนำมาจากลังกาประดิษฐานที่นครศรีธรรมราช พระยาศรีธรรมมาโคกราชได้ตั้งเมืองที่กะหม่อมโคก และสร้างองค์พระบรมธาตุขึ้น (ตำนานพระบรมธาตุเมืองนครศรีธรรมราช, 2505, 77-82) เป็นสิ่งเคารพในพุทธศาสนา พระบรมธาตุมีประวัติสำคัญคู่เมืองนครศรีธรรมราชทำให้เจ้าเมืองในแต่ละสมัยให้ความสำคัญในการบูรณะซ่อมแซมองค์พระบรมธาตุ ตลอดจนดูแลความเป็นอยู่ของคณะสงฆ์ในวัดพระบรมธาตุแห่งนี้มาโดยตลอด (เรื่องเดิม, 83 - 85) ตำนานที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวพุทธศาสนาอีกเรื่องหนึ่งคือตำนานนางเลือดขาวที่พบในพื้นที่พัทลุง นครศรีธรรมราช สงขลา ตรัง ภูเก็ต ตำนานเรื่องนี้ชี้ให้เห็นประวัติศาสตร์ของภาคใต้ด้านอิทธิพลพุทธศาสนา การปกครอง และวัฒนธรรมพื้นบ้านในท้องถิ่นดังกล่าว ตำนานนางเลือดขาวมีหลายสำนวนที่กล่าวถึงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในภาคใต้ เนื้อหาว่าด้วยประวัติของนางเลือดขาวซึ่งสันนิษฐานว่าในตำนานลายลักษณ์อักษรเขียนขึ้นโดยพระสงฆ์ที่มาของตำนานเริ่มที่เมืองพัทลุง การสร้างวัดต่างๆ ในพื้นที่ภาคใต้ได้แก่พัทลุง นครศรีธรรมราช สงขลา ตรัง ภูเก็ต ซึ่งกล่าวโดยโยงกับประวัติวัดที่นางเลือดขาวสร้างขึ้น เพื่อเป็นการบำเพ็ญบุญบารมีตามคติความเชื่อของพุทธศาสนา ตำนานเรื่องนี้สะท้อนอิทธิพลของพุทธศาสนาหลังภาวะที่เข้ามาในภาคใต้ของประเทศไทย ซึ่งเนื้อหาของตำนานสอดคล้องกับเหตุการณ์ประวัติศาสตร์การเผยแผ่พุทธศาสนาหลังภาวะบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาประมาณพุทธศตวรรษที่ 19 - 20 เป็นต้นมา (ชัยวุฒิ พิชยะกุล, 2538, 209 - 230)

3.1.2 ตำนานเมือง ตำนานเมืองในภาคใต้เป็นหลักฐานที่เขียนขึ้นโดยมีเนื้อหาอธิบายประวัติศาสตร์การก่อตั้งอาณาจักรโบราณโดยมีศูนย์กลางสองแห่งคือนครศรีธรรมราชและปัตตานี โดยตำนานเมืองนครศรีธรรมราชเขียนขึ้นภายใต้อิทธิพลของคติพุทธศาสนา เช่นเนื้อหาของตำนานเมืองนครศรีธรรมราชที่กล่าวถึงการสร้างเมืองพร้อมกับการประดิษฐานองค์พระบรมธาตุ การปกครองเมืองนครศรีธรรมราชในฐานะศูนย์กลางของหัวเมืองในภาคใต้ เมืองนครศรีธรรมราชมีความสัมพันธ์กับอยุธยาในลักษณะพึ่งพาอาศัยกัน ซึ่งเมื่อแรกสร้างพระบรมธาตุกษัตริย์อยุธยาและเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชได้หลังนำทักษิณทอกอิฐฐานเป็นพระญาติพระวงศ์กันสืบไป

(ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช, 2505, 46-47, 52) การตั้งบ้านเมืองภายหลังจากเมืองร้างด้วยโรคไข้ป่าทำให้ผู้คนล้มตายจนทางกรุงศรีอยุธยาได้แต่งตั้งให้พระพนมวังและนางสะเดียงทองไปสร้างบ้านแปงเมืองพร้อมด้วยไพร่พลจำนวนหนึ่งซึ่งการบูรณะและการตั้งบ้านเมืองครั้งใหม่หลังจากเมืองร้างนี้ในตำนานอธิบายว่าเป็นการตั้งป่าให้เป็นนา (เรื่องเดิม, 54 - 57) การสืบทอดอำนาจภายหลังพระพนมวังคือมีการแต่งตั้งเจ้าเมืองซึ่งเป็นราชบุตรพระพนมวังคือเจ้าศรีราชาปกครองเมือง ในสมัยเจ้าศรีราชานอกจากจะมีการขยายชุมชนให้มีคนมาตั้งบ้านเรือนอาศัยและสร้างวัดในเมืองนครศรีธรรมราชแล้วตำนานยังกล่าวถึงการเกณฑ์กำลังคนจากเมืองบริวารของนครศรีธรรมราชมาช่วยบูรณะพระบรมธาตุ (เรื่องเดิม, 60) นอกจากนี้เมืองนครศรีธรรมราชยังต้องส่งส่วยแก่อยุธยาทุกปีดังที่ตำนานกล่าวถึงเมืองนครศรีธรรมราชส่งส่วยแก่พระคลังหลวง โดยราชสำนักอยุธยาจะจัดส่งเจ้าพนักงาน ทำหน้าที่ผูกส่วยเงินพร้อมทั้งให้เมืองนครศรีธรรมราชจัดหาบริวารช่วยนายอากรที่ทางราชสำนักอยุธยาส่งมา (เรื่องเดิม, 60-63) ขณะที่ตำนานปัตตานีเขียนขึ้นจากหลักฐานของชาวมลายูท้องถิ่น ตำนานเมืองปัตตานีฉบับที่พิมพ์เผยแพร่มีอายุราว พ.ศ. 2510 เป็นต้นมา ความสำคัญของตำนานเมืองคือหากตำนานนั้นเป็นข้อมูลที่บันทึกจากท้องถิ่นจะทำให้ได้ข้อมูลจากท้องถิ่นเองในการศึกษาประวัติศาสตร์ ดังนั้นการศึกษาประวัติศาสตร์จากตำนานเมืองจึงมีคุณค่าคือ ตำนานเป็นเครื่องสะท้อนแนวคิดเกี่ยวกับพัฒนาการการก่อตั้งอาณาจักรโบราณในท้องถิ่น ขณะเดียวกันการศึกษาประวัติศาสตร์ตำนานเมืองยังชี้ให้เห็นพัฒนาการทางประวัติศาสตร์จากทัศนะของคนในท้องถิ่นเอง คือการมองประวัติศาสตร์จากทัศนะภายในสังคมท้องถิ่น เช่น ตำนานเมืองปัตตานีฉบับผู้แต่งเป็นชาวมลายูก่อถึงประวัติความเป็นมาของดินแดนมลายูก่อนการเกิดเมืองปัตตานี การรับอารยธรรมอินเดียของชาวมลายูในอดีตก่อนการเข้ามาของศาสนาอิสลาม การตั้งเมืองปัตตานี การเมืองการปกครองตลอดจนถึงการผนวกปัตตานีเป็นส่วนหนึ่งของสยาม (สิบบอฮิม ชูกรี, 2525, 1 - 57) เป็นต้น

3.1.3 ตำนานเกร็ดประวัติศาสตร์ ตำนานกลุ่มนี้มีข้อมูลที่สามารเชื่อมโยงกับเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นในสังคมท้องถิ่น ตำนานในแง่นี้มาจาก

ความเชื่อและเรื่องราวจากประสบการณ์ร่วมกันของคนในสังคมที่มีการสืบทอดกันมาจากอดีตเนื้อหาของตำนานสื่อถึงร่องรอยที่ปรากฏจากหลักฐานอื่นในท้องถิ่นได้ด้วย ตำนานกลุ่มนี้มีเนื้อหาที่กล่าวถึงวัฒนธรรมในแง่วิถีชาวบ้าน และเป็นเรื่องราวของประวัติศาสตร์เกี่ยวกับประชาชนมากกว่าเป็นเรื่องราวของอำนาจรัฐ เช่น ตำนานประวัตินหลวงพ่อดาววัดช้างให้ ปัตตานีกล่าวถึงประวัติของพระเถระรูปนี้ในเชิงความเชื่อเกี่ยวกับการบำเพ็ญบุญบารมีดังจะเห็นจากประวัติของท่านตั้งแต่แรกเกิดมีการกล่าวถึงการแสดงปาฏิหาริย์ด้วยการมีลูกแก้ว เมื่อครั้งเป็นพระสงฆ์ท่านได้เดินทางไปยังอยุธยาระหว่างทางได้แสดงปาฏิหาริย์ด้วยการเหยบินน้ำทะเล ทำให้น้ำทะเลบริเวณนั้นจืดอันเป็นที่มาของนามที่เรียกท่านว่าหลวงพ่อดาวเหยบินน้ำทะเลจืด และเรื่องราวของหลวงพ่อดาวได้ใช้คาถาอาคมประพรมน้ำพุทธมนต์เพื่อรักษาโรคห่าที่ระบาดในอยุธยาครั้งที่ท่านเดินทางไปศึกษาพระอภิธรรมและวิปัสสนาที่วัดลุ่มพลินาวาสและวัดราชานาวาส (อุดม หนูทอง, 2525, 83-98) นอกจากการบันทึกประวัติแล้วประวัติของพระเถระรูปนี้ยังมีการบอกเล่าต่อกันมา สะท้อนความเชื่อเรื่องผู้มีบุญของพุทธศาสนาในหมู่ชาวพุทธภาคใต้ และในประวัติศาสตร์หลวงพ่อดาวรูปนี้เป็นบุคคลที่มีชีวิตจริงสมัยอยุธยา ทั้งที่ปรากฏจากหลักฐานการสร้างวัดในภาคใต้ เช่น วัดพะโคะ ซึ่งเป็นศูนย์กลางสำคัญของพุทธศาสนา ลังกาวงศ์ที่เข้ามาสู่ภาคใต้ช่วงพุทธศตวรรษที่ 17-18 (สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2525, 48) และการมรณภาพของท่านที่เมืองไทรบุรีก็ยังมีหลักฐานว่าหลวงพ่อดาวได้สร้างวัดโกระไหนที่ไทรบุรีก่อนท่านจะมรณภาพ ซึ่งการสร้างวัดดังกล่าวยืนยันเรื่องราวในอดีต การมีตัวตนจริงของพระเถระที่เป็นที่เคารพศรัทธาของชาวพุทธในภาคใต้คือหลวงพ่อดาววัดช้างให้เมืองปัตตานี

ตำนานที่เขียนเพื่ออธิบายความเป็นมาของชาวไทยเชื้อสายจีนในภาคใต้เกี่ยวกับประวัติของบุคคลสำคัญ คือ เจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวเมืองปัตตานี เจ้าแม่เป็นที่ศรัทธาของชาวจีนในปัตตานีและจังหวัดใกล้เคียงรวมไปถึงชาวจีนในมาเลเซียและสิงคโปร์ ประวัติดั้งเดิมของการอพยพมาตั้งถิ่นฐานของชาวจีนในภาคใต้นั้นมาจากมณฑลตอนใต้ของจีน โดยเฉพาะฮกเกี้ยนและกวางตุ้ง กล่าวถึงลิ้มกอเหนี่ยวได้เดินทางมาตามหาพี่ชายชื่อลิ้มโต๊ะเคี่ยมที่ได้เดินทางมาอยู่ปัตตานีก่อน ลิ้มโต๊ะเคี่ยมซึ่งได้รับการ

แต่งตั้งให้เป็นนายท่าเรือและทำหน้าที่หล่อปืนใหญ่ทองเหลืองให้กับเจ้าเมืองปัตตานี ลิ้มโต๊ะเคี่ยมแต่งงานกับหญิงชาวพื้นเมืองนับถือศาสนาอิสลาม น้องสาวจึงอ่อนน้อมให้เดินทางกลับเมืองจีนแต่ไม่สำเร็จนางจึงผูกคอตายต่อมาพี่ชายจึงนำศพมาฝังที่ตำบลบ้านกะเสะ ทำฮวงฮ่วย ปรากฏจนปัจจุบัน ชาวจีนถือว่านางเป็นหญิงบริสุทธิ์รักชาติตระกูล จึงมีการเซ่นไหว้ทุกปี (พระศรีบุรีรัฐ, ม.ป.ป., 22-24; คณะกรรมการ, 2538, 61-62) และจากการศึกษาประวัติศาสตร์เมืองปัตตานีและประวัติคนจีนที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานที่เมืองปัตตานี พบว่ามีข้อมูลที่สอดคล้องกับประวัติตำนานเรื่องราวของเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวและร่องรอยด้านวัฒนธรรมประเพณีของชาวจีนปัตตานีที่มีการฉลองสมโภชเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยวทุกปี ตลอดจนความศรัทธาและหลักฐานที่เป็นโบราณสถานศาลเจ้าและหลุมฝังศพเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว ในปัจจุบัน ตำนานประวัติดังกล่าวจึงมีที่มาจากเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นปัตตานี

นอกจากนี้ตำนานในท้องถิ่นเกี่ยวกับประวัติมโนราห์ที่เป็นการแสดงการเล่นพื้นบ้านภาคใต้นิยมและแพร่หลาย มีพัฒนาการจากต้นแบบละครรำภาคใต้ของชาวจีนอินเดียตอนใต้ ชาวจีนอินเดียในเบงกอลเรียกแบบละครนี้ว่ายัตราหรือยัตริ (ผาสุก อินทราวุธ, 2529, 89-140) ตำนานประวัติมโนราห์ภาคใต้มีที่มาจากคำบอกเล่าเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะในเขตเมืองพัทลุง และกระจายไปยังพื้นที่ต่างๆของภาคใต้ สะท้อนอิทธิพลของวัฒนธรรมด้านศาสนาของอินเดีย ที่แพร่ขยายเข้ามาในภาคใต้ของประเทศไทยราวพุทธศตวรรษที่ 12 เป็นต้นมา

3.2 ด้านการศึกษาตำนานร่วมกับหลักฐานอื่น

การศึกษาคุณค่าตำนานพื้นบ้านภาคใต้ในฐานะหลักฐานประวัติศาสตร์ เป็นการศึกษาคุณค่าความสำคัญของตำนานที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของคนไทยภาคใต้ในอดีตที่ผ่านมาจากเอกสารท้องถิ่นเอง ตำนานในแต่ละประเภทที่ผู้วิจัยได้นำเสนอให้คุณค่าในการศึกษาวิเคราะห์ข้อเท็จจริงในอดีตที่แตกต่างตามแต่ละลักษณะของเนื้อหา จุดประสงค์ของการบอกเล่าหรือบันทึกของตำนาน อย่างไรก็ตามตำนานพื้นบ้านมีบทบาทสำคัญยิ่ง หากนักประวัติศาสตร์วิเคราะห์เพื่อชี้ให้เห็นความสัมพันธ์กับบริบททางสังคมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเขียนประวัติ

ศาสตร์แนวตำนานของคนในท้องถิ่นภาคใต้ เพราะตำนานคือวรรณกรรมทางประวัติศาสตร์ที่บันทึกและบอกเล่าเรื่องราวจากท้องถิ่น ดังนั้นตำนานพื้นบ้านย่อมเป็นผลงานที่สะท้อนวัฒนธรรมของท้องถิ่นซึ่งแตกต่างจากข้อมูลภายนอก ขณะเดียวกันคุณค่าของตำนานที่ต่างจากหลักฐานอื่นในด้านการอธิบายประวัติศาสตร์คือ ตำนานมีลักษณะการอธิบายปรากฏการณ์ด้วยเหตุปัจจัยจากโลกทหรศน์หรือแนวคิดของคนในท้องถิ่นเอง ในการกล่าวถึงประวัติศาสตร์ของชุมชนท้องถิ่นตนเอง ในแง่ตำนานพื้นบ้านจึงเป็นหลักฐานของการศึกษาประวัติศาสตร์ด้านความคิดของคนในท้องถิ่น เพราะการอธิบายในตำนานได้สอดแทรกการให้เหตุผล และวิธีคิดที่เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมพื้นบ้านที่อาจแตกต่างจากวัฒนธรรมในสังคมอื่นด้วยเหตุนี้การศึกษาวิเคราะห์ตำนานพื้นบ้านภาคใต้จึงเป็นแนวทางหนึ่งของการศึกษาวิจัยทางด้านประวัติศาสตร์สังคม ด้านแนวคิดของคนในท้องถิ่นที่มองผ่านประวัติศาสตร์ของตนเอง อย่างไรก็ตามด้วยจารีตของการบันทึกตำนานพื้นบ้านเองทำให้การศึกษาด้านนี้มีข้อจำกัดคือเมื่อมองตำนานอย่างผิวเผินอาจวิเคราะห์ได้ว่าตำนานเป็นเพียงเรื่องบอกเล่าที่ไม่มีข้อมูลของข้อเท็จจริงมีลักษณะเป็นการบันทึกข้อมูลที่มีที่มาจากนิยายปรัมปรา นิทานพื้นบ้าน แต่ลักษณะเนื้อหาตำนานเป็นการเขียนเรื่องราวของท้องถิ่น ซึ่งต่อมามีการเขียนประวัติศาสตร์แนวพงศาวดารและประวัติศาสตร์ชาติสมัยใหม่ที่มีในสมัยหลังและได้รับอิทธิพลจากการเรียบเรียงประวัติศาสตร์แบบตะวันตก ดังนั้นการเข้าใจจุดมุ่งหมายการบันทึกตำนานพื้นบ้านจึงเท่ากับเป็นการเข้าใจวัฒนธรรมของการบันทึกเรื่องราวประวัติศาสตร์ของคนในท้องถิ่น ซึ่งเป็นพื้นฐานของการวิเคราะห์ความสำคัญของตำนานในฐานะหลักฐานทางประวัติศาสตร์ประเภทหนึ่งด้วย

การศึกษาด้านานกับหลักฐานประเภทอื่นเป็นอีกวิธีการหนึ่งของการศึกษาเปรียบเทียบข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ และทำให้นักประวัติศาสตร์สามารถวิเคราะห์เรื่องราวในอดีตได้อย่างรอบคอบ ซึ่งวิธีการเช่นนี้ควรที่จะนำมาใช้ในการศึกษากับตำนานพื้นบ้านอยู่ด้วย เพราะการศึกษาด้านานแม้จะเป็นการศึกษาข้อมูลที่ถูกรังสร้างจากท้องถิ่น แต่เมื่อได้ศึกษาโดยใช้หลักฐานอื่นมาประกอบและอธิบายประวัติศาสตร์ร่วมกับข้อมูลอื่นจะพบว่าตำนานมีทั้งข้อแตกต่างของข้อมูลและข้อมูลที่เป็นที่สนับสนุน

หลักฐานอื่นอยู่ด้วยในประเด็นความแตกต่างจากหลักฐานอื่น เนื่องจากลักษณะของการให้ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ของหลักฐานแต่ละชนิดมีความต่างกัน และหลักฐานแต่ละชนิดมีข้อจำกัดของการแสดงข้อมูลที่แตกต่างกัน ดังนั้น ข้อแตกต่างด้านข้อมูลจากตำนาน และหลักฐานอื่นดังกล่าว ทำให้การศึกษาด้านานสามารถกระทำได้โดยการตรวจสอบข้อมูล เปรียบเทียบกับข้อเท็จจริงจากหลักฐานอื่น ในประเด็นที่ตำนานเป็นข้อมูลที่สนับสนุนและยืนยันกับหลักฐานอื่น ย่อมสะท้อนความสำคัญของตำนานว่าตำนานถูกสร้างขึ้นจากบริบทของความเป็นจริงในประวัติศาสตร์ ดังจะพบว่าตำนานที่มีเค้าเรื่องจากความ เป็นจริงในประวัติศาสตร์ สามารถให้ข้อมูลท้องถิ่นที่สนับสนุนหลักฐานอื่น ๆ และมักจะมีความสัมพันธ์กับข้อมูลหลักฐานทางโบราณคดี และหลักฐานประวัติศาสตร์อื่น เช่น พงศาวดารไทย จารึก และบันทึกชาวต่างชาติ เป็นต้น ซึ่งหลักฐานแต่ละประเภทก็มีแนวในการบันทึกจุดเน้นในการให้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ซึ่งแตกต่างกัน

ตำนานท้องถิ่นภาคใต้ส่วนใหญ่แม้จะมีที่มาจาก การบันทึกข้อมูลจากคำบอกเล่าส่วนหนึ่ง แต่ตำนานจำนวนไม่น้อยที่เป็นเสมือนบันทึกทางประวัติศาสตร์ของภาคใต้ที่ไม่ปรากฏข้อมูลในเอกสารอื่นในแง่นี้พบว่ามีหลักฐานหลายประเภทที่สามารถยืนยันได้ว่าตำนานพื้นบ้านเป็นหลักฐานประเภทหนึ่งที่นักประวัติศาสตร์ไม่พึงละเลย เพราะตำนานพื้นบ้านภาคใต้สามารถให้ข้อเท็จจริงของประวัติศาสตร์ที่นำไปสู่ความเข้าใจและการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ภาคใต้

การศึกษาด้านานประเภทต่าง ๆ จากการวิจัยสามารถชี้ให้เห็นลักษณะเด่นของการเขียนตำนาน แนว การเขียนตำนานในแต่ละประเภทว่ามีคุณค่าสำหรับการ ศึกษาในฐานะหลักฐานทางประวัติศาสตร์ คือ ตำนาน ศาสนา เท่าที่พบจะเป็นตำนานที่เขียนในแนวตำนาน ประวัติศาสตร์ เช่น ตำนานพราหมณ์เมืองนครศรีธรรมราช ตำนานพระบรมธาตุนครศรีธรรมราช ตำนานนางเลียดชาว ตำนานเหล่านี้มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการศึกษา เรื่องราวด้านวัฒนธรรมความเชื่อของคนไทยในภาคใต้ยุค ประวัติศาสตร์สะท้อนอิทธิพลอารยธรรมอินเดียด้าน ศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธที่เข้ามายังภาคใต้ของ ไทย เนื้อหาของตำนานยังสามารถศึกษาวิเคราะห์ในแง่ ประวัติความเป็นมา พัฒนาการของการเผยแพร่ และ

อิทธิพลศาสนาดังกล่าวในภาคใต้ และเมื่อเปรียบเทียบกับหลักฐานอื่นคือ จารึกโบราณ พงศาวดารสมัยอยุธยา ตลอดจนบันทึกประวัติศาสตร์อื่นร่วมสมัย ย่อมเป็นกรณีชี้ให้เห็นว่าตำนานกลุ่มนี้บันทึกขึ้นเพื่ออธิบายที่มาในอดีตและความคลี่คลายของวัฒนธรรมด้านศาสนา ที่ปรากฏในดินแดนภาคใต้ของไทยด้วย

ส่วนตำนานเมืองที่พบในภาคใต้ มีตำนานเรื่องหลักที่บอกเล่าถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมา ประวัติศาสตร์ของศูนย์กลางเมืองโบราณคือ เมืองนครศรีธรรมราช และเมืองปัตตานีซึ่งต่อมาได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย เนื้อหาของตำนานเมืองนครศรีธรรมราชถือได้ว่าสามารถนำมาใช้ศึกษาประวัติศาสตร์เมืองนครศรีธรรมราชในยุคที่มีความรุ่งเรืองได้ ตำนานอธิบายความจริงในอดีตอย่างสอดคล้องกับข้อมูลประวัติศาสตร์อื่นที่ปรากฏ เช่น เอกสารบันทึกชาวต่างชาติ พงศาวดารอยุธยา และหลักฐานทางโบราณคดีที่ปรากฏให้เห็นร่องรอยความเจริญในอดีตของเมืองนครศรีธรรมราช ทั้งในแง่ความเป็นศูนย์กลางทางการเมืองของเมืองต่าง ๆ ในภาคใต้ ฐานะเมือง 12 นักษัตริย์ ความเจริญทางการค้าในฐานะเมืองท่าค้าขายที่มีความสำคัญในพุทธศตวรรษที่ 7 - 8 มาก่อน และการเป็นศูนย์กลางของอิทธิพลศาสนาพุทธ ลัทธิวาทะ อันมีองค์พระบรมธาตุเมืองนครศรีธรรมราชเป็นที่เคารพศรัทธาของชาวพุทธในภาคใต้

ตำนานเมืองปัตตานีเป็นตำนานที่กล่าวถึงความ เป็นมาในอดีตของการเกิดเมืองปัตตานี ตำนานเรื่องนี้มีหลายสำนวนและไม่แพร่หลาย แต่เป็นที่รู้จักในกลุ่มผู้สนใจศึกษาประวัติศาสตร์ของหัวเมืองมลายูในอดีต โดยเฉพาะเมืองปัตตานีเคยเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรโบราณนับแต่ยุคคลังกาสุกะ และพัฒนาการของเมืองปัตตานีในยุคราชวงศ์ปัตตานีที่มีการปกครองตนเอง และต่อมาถูกรวบครองโดยอาณาจักรของสยาม ตำนานปัตตานีเป็นข้อมูลจากท้องถิ่นเรื่องหนึ่งที่หยิบยกเอาประวัติศาสตร์ปัตตานีเพื่อต่อสู้กับการยืนยันความมี วัฒนธรรมเป็นของตนเอง คือวัฒนธรรมมลายูก่อนการ ตกอยู่ภายใต้การปกครองของสยาม เนื้อหาของตำนาน สะท้อนความสัมพันธ์ของปัตตานีกับเมืองฝ่ายใต้ที่มี วัฒนธรรมมลายูเป็นอย่างดี นับตั้งแต่ยุคการสร้างบ้าน แปรเมืองขณะที่ความสัมพันธ์กับอาณาจักรอยุธยาซึ่งเป็น อาณาจักรของสยามเป็นไปอย่างไม่ราบรื่นนัก ตำนานจึง

บอกเล่าประวัติศาสตร์ที่ชี้ให้เห็นข้อเท็จจริงจากทัศนะของ ผู้เขียน ตำนานท้องถิ่นต่อความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น กับปัตตานีนับแต่ยุคอดีตจนถึงการรวมเข้ากับอาณาจักร สยาม อย่างไรก็ตามตำนานเรื่องนี้ได้อธิบายประวัติศาสตร์ ของเมืองในแง่มุมที่พงศาวดารอยุธยาไม่ได้กล่าวถึงบาง ประเด็นขณะเดียวกันก็มีข้อมูลที่สอดคล้องกับบันทึกชาว ต่างชาติที่กล่าวถึงความรุ่งเรืองของปัตตานีในอดีตด้วย

ส่วนตำนานเกร็ดประวัติศาสตร์หรือตำนานกลุ่ม เบ็ดเตล็ดมีเนื้อหาที่มีมาจากเค้าความจริงและคำบอกเล่า เช่น ตำนานประวัติบุคคลสำคัญในท้องถิ่นได้แก่ประวัติ หลวงพ่อทวดวัดช้างให้จังหวัดปัตตานี ประวัติเจ้าแม่ ลี้มกอเหนี่ยว และตำนานสะท้อนวัฒนธรรมพื้นบ้านเรื่อง เกี่ยวกับมโนราห์ ตำนานกลุ่มนี้ได้ให้เกิดความรู้ในเชิง ประวัติศาสตร์อยู่ด้วย แม้ว่าจะไม่ได้มีจารึกการบันทึกเป็น ลายลักษณ์อักษรอย่างเคร่งครัดแต่การศึกษาประวัติศาสตร์ จากเรื่องตำนานกลุ่มนี้ก็สามารถศึกษาเปรียบเทียบกับ หลักฐานอื่นที่ปรากฏในท้องถิ่น ทำให้ทราบได้ว่าตำนาน ดังกล่าวเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ ท้องถิ่น เพราะเนื้อเรื่องของตำนานมีความสัมพันธ์กับ เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น และยัง สะท้อนการสืบทอดวัฒนธรรมของคนท้องถิ่นภาคใต้จาก อดีตสู่ปัจจุบัน

อภิปรายผล

จากการวิเคราะห์ผลการวิจัยพบว่าตำนานเป็น หลักฐานทางประวัติศาสตร์ประเภทลายลักษณ์อักษร ประเภทหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการเรียนรู้เรื่องราวในอดีต ของมนุษย์ ตำนานถูกสร้างขึ้นจากบริบททางวัฒนธรรม ของคนในท้องถิ่นเอง การจดบันทึกเรื่องราวประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของคนในท้องถิ่นภาคใต้ จึงให้ข้อมูลทาง ประวัติศาสตร์อันเป็นผลผลิตของสังคมท้องถิ่นภาคใต้ ในอดีตที่บันทึกตำนานขึ้น เรื่องราวที่ถูกบันทึกในตำนาน ล้วนแล้วแต่สะท้อนภาพของวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของคน ไทยภาคใต้ที่มีความหลากหลายของกลุ่มคนในสังคม เช่น ชาวไทยพุทธ ชาวไทยมุสลิม ตลอดจนชาวไทยเชื้อสาย จีนที่อาศัยอยู่ร่วมกันในดินแดนแห่งนี้ การศึกษาตำนาน จึงเป็นความพยายามในการเข้าใจวิถีชีวิตของคนในสังคม โดยมองย้อนกลับไปในอดีต หรือประวัติศาสตร์ที่คนใน สังคมได้บอกเล่าสืบทอดกันมาสู่คนรุ่นหลังและมีการบันทึก

เป็นข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของชุมชนท้องถิ่นที่ตนเองอาศัย ด้วยเหตุนี้ตำนานภาคใต้จึงบอกเล่าอดีตของชาวภาคใต้ โดยถูกกลั่นกรองเป็นเนื้อหาในงานเขียนประวัติศาสตร์หลายฉบับที่พบในพื้นที่ในแง่ตำนานจึงเป็นข้อมูลที่ถูกสร้างขึ้นจากคนในท้องถิ่น เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์จากปัจจัยภายในสังคมเองมากกว่าการใช้ข้อมูลเอกสารและหลักฐานภายนอก ดังนั้นตำนานพื้นบ้านจึงเป็นหลักฐานที่นักประวัติศาสตร์ท้องถิ่นควรให้ความสนใจในการศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของภาคใต้ โดยเฉพาะจะเป็นการศึกษาประวัติศาสตร์ในบริบทของสภาพการเมือง สังคม วัฒนธรรมท้องถิ่นเอง อันอยู่นอกกรอบของการศึกษาประวัติศาสตร์แห่งชาติหรือประวัติศาสตร์ที่เน้นการศึกษาความเป็นศูนย์กลางของรัฐ และด้วยเหตุที่ตำนานพื้นบ้านเป็นหลักฐานที่มีความใกล้ชิดกับภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่นเอง ดังนั้นการศึกษาวิเคราะห์พัฒนาการทางประวัติศาสตร์จากตำนานพื้นบ้านจึงเป็นทางหนึ่งในการเข้าใจภูมิรัฐของคนท้องถิ่นที่ถูกถ่ายทอดผ่านสำนึกทางประวัติศาสตร์ของบุคคลร่วมสมัยที่ได้บันทึกตำนานพื้นบ้าน

ตำนานพื้นบ้านภาคใต้ที่ศึกษาวิจัยและพบในพื้นที่ภาคใต้ส่วนใหญ่เป็นข้อมูลที่ได้มีการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร มีเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชาวไทยในภาคใต้ ตำนานบางเรื่องอาจมีจุดเน้นในการอธิบายเนื้อหาต่างกัน เช่น ตำนานเมืองตำนานที่เกี่ยวข้องกับศาสนา รวมถึงตำนานที่มีเนื้อหาอธิบายหรือยกย่องบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ และอธิบายข้อเท็จจริงบางประการในประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ตำนานบางเรื่องมีที่มาจากคำบอกเล่าและจัดได้ว่ามีความเก่าแก่จนอาจเรียกได้ว่าเป็นตำนานปรัมปราที่อธิบายถึงอดีตอันยาวไกลของชุมชนท้องถิ่น เนื้อหาของตำนานดังกล่าวอาจถูกนำมาผนวกเป็นงานเขียนทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นในกลุ่มของหลักฐานท้องถิ่นในสมัยหลังคือ พงศาวดารเมืองท้องถิ่นภาคใต้ ซึ่งถูกนำมาเรียบเรียงในสมัยต้นรัตนโกสินทร์เป็นต้นมา อันเนื่องมาจากการแสวงหาการสร้างประวัติศาสตร์ของชาติไทย ทำให้เกิดความเคลื่อนไหวของการรวบรวมเรื่องราวประวัติศาสตร์เกี่ยวกับท้องถิ่นในพื้นที่ต่าง ๆ แล้วนำมาพิมพ์เผยแพร่ โดยเฉพาะในสมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 ของกรุงรัตนโกสินทร์เป็นต้นมา การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

จากตำนานเมืองถูกผนวกเข้ากับการสร้างประวัติศาสตร์ท้องถิ่นแนวพงศาวดารนี้ทำให้มีการคัดเลือกเนื้อหาบางตอนที่ผู้เขียนเชื่อว่ามีความเป็นเหตุเป็นผลตามแนวคิดของการศึกษาประวัติศาสตร์ อันได้รับอิทธิพลตะวันตกที่เข้ามาสู่สังคมขณะนั้น ทำให้ตำนานในเนื้อหาดั้งเดิมถูกมองข้ามความสำคัญจากนักประวัติศาสตร์ที่ศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในสมัยต่อมา

การศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาหลักฐานทางประวัติศาสตร์ประเภทตำนานพื้นบ้านภาคใต้ประเทศไทยจึงพยายามชี้ให้เห็นว่าตำนานพื้นบ้านยังคงคุณค่าของหลักฐานประวัติศาสตร์ประเภทหนึ่งซึ่งบอกเล่าเรื่องราวในอดีตของคนไทยภาคใต้ ตำนานถูกบันทึกโดยคนในท้องถิ่นด้วยความสำนึกในการเห็นคุณค่าความสำคัญของอดีตที่บรรพบุรุษได้สร้างขึ้น แม้ว่าการตีความของการศึกษาด้านานจะต้องอาศัยความพยายามในการวิเคราะห์จำแนกข้อเท็จจริงในอดีตกับเนื้อหาที่อธิบายในเชิงอภินิหาร โดยเฉพาะตำนานที่มีเนื้อหาปรัมปราเก่าแก่ ซึ่งการศึกษาประวัติศาสตร์จากตำนานทำให้นักประวัติศาสตร์ต้องศึกษาถึงแนวคิดหรือปรัชญาที่อยู่เบื้องหลังของการสร้างหลักฐานประเภทนี้ด้วย ด้วยเหตุที่ว่าตำนานได้สอดแทรกวัฒนธรรมทางความคิดของคนในสังคมแต่อดีต บางครั้งตำนานพื้นบ้านสามารถอธิบายอย่างกลมกลืนระหว่างความศรัทธาในศาสนาของคนในสังคมกับวิถีชีวิตของคนที่ปรากฏในเนื้อหาของตำนาน การศึกษาด้านานในแง่ของประวัติศาสตร์ด้านความคิด โลกทรรศน์ และความหมายของตำนานต่อสังคมท้องถิ่นย่อมชี้ให้เห็นว่าตำนานพื้นบ้านในท้องถิ่นมีความสำคัญในฐานะหลักฐานชั้นต้นประเภทหนึ่ง เพราะตำนานเกิดจากการสั่งสมของภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่นนั้น ๆ

เรื่องราวที่ปรากฏในตำนานโดยเฉพาะตำนานศาสนา มักให้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับอิทธิพลของศาสนจักรที่มีต่ออาณาจักรในด้านสังคมและความคิด ตลอดจนการดำเนินชีวิตของคนในสมัยนั้น การอธิบายประวัติความเป็นมาจุดเริ่มต้นของการเผยแพร่ศาสนาในดินแดนต่าง ๆ ซึ่งข้อมูลจากตำนานย่อมแตกต่างจากเอกสารหรือบันทึกจากภายนอกท้องถิ่น การบันทึกตำนานจึงเป็นองค์ความรู้จากท้องถิ่นโดยตรงทั้งในส่วนที่เป็นวัฒนธรรมความคิดของคนในสังคม ที่สร้างตำนานขึ้นและความหลากหลายในประเด็นที่บอกเล่า ดังจะพบว่าแม้อธิบายเรื่องการเมือง

ก็มีกฎโยงเข้ากับคำอธิบายทางศาสนาความเชื่อความศรัทธาต่อบุคคลสำคัญ รวมทั้งวิถีชีวิตของคนท้องถิ่น เช่นตำนานหลายเรื่องที่สะท้อนการอยู่ร่วมกันของกลุ่มคนในสังคมหลายศาสนา เช่น ศาสนาพราหมณ์ พุทธ อิสลาม

จารีตการบันทึกตำนานพื้นบ้านภาคใต้ที่เป็นลายลักษณ์อักษรนิยมบันทึกในสมุดไทย ซึ่งในภาคใต้เรียกว่าหนังสือบุตร โดยทั่วไปการเขียนหนังสือหรือบันทึกข้อความในหนังสือบุตรจะใช้สำหรับเรื่องมีเนื้อหายาว เช่น ตำรา นิทาน ตำนาน คำสอน คัมภีร์ทางศาสนา ซึ่งอาจจะเป็นบุตดำ บุตขาว บุตยาว หรือบุตสั้นก็ได้ การประดิษฐ์หนังสือบุตรถือเป็นภูมิปัญญาอย่างหนึ่งของชาวภาคใต้โดยใช้วัสดุที่มีในท้องถิ่นเช่นเดียวกับการประดิษฐ์ตำราโบราณของชาวไทยในหลายพื้นที่ เช่น ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคอีสาน แต่อาจแตกต่างกันในแง่ของรายละเอียดขั้นตอนการประดิษฐ์ในแต่ละพื้นที่

การจัดประเภทของตำนานพื้นบ้านภาคใต้จากการสำรวจข้อมูลตำนานในภาคใต้ประเทศไทย พบว่า ตำนานในภาคใต้สามารถแบ่งเป็น 3 กลุ่มใหญ่ตามลักษณะเด่นของเนื้อหาและการนำเสนอเรื่องในตำนาน คือ ตำนานที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับศาสนา ตำนานที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของเมือง และตำนานเกร็ดประวัติศาสตร์มักเป็นตำนานที่มีเนื้อหาอธิบายเชื่อมโยงถึงบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์และสถานที่สำคัญ ตลอดจนตำนานที่สะท้อนวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น ตำนานศาสนาหมายถึงบันทึกเรื่องราวประวัติศาสตร์ในจารีตท้องถิ่นที่มีเนื้อหาว่าด้วยเรื่องราวประวัติความเป็นมาของศาสนาต่าง ๆ ให้ข้อมูลประวัติศาสตร์เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของศาสนาสำคัญ การสร้างปูชนียสถานสำคัญ เช่น การสร้างพระบรมธาตุ เป็นต้น ตำนานประเภทนี้มักเขียนขึ้นโดยผู้เกี่ยวข้องกับศาสนา เช่น พระสงฆ์ และพราหมณ์จึงจะพบว่าตำนานที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา และศาสนาพราหมณ์ในภาคใต้เขียนเรื่องราวเกี่ยวกับความเป็นมาของการเผยแพร่ศาสนา ซึ่งมีเนื้อหาที่สะท้อนทัศนคติทางศาสนาที่มีต่อประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเองด้วย จุดมุ่งหมายของการเขียนตำนานกลุ่มนี้นอกจากจะเป็นการเสนอประเด็นความเป็นมาในประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับการเผยแพร่ศาสนาแล้ว ยังเป็นการให้ความสำคัญในการสืบทอดศาสนาอีกด้วย เช่น ตำนานพระบรมธาตุเมือง

นครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นตำนานที่เป็นอิทธิพลของพุทธศาสนา ตำนานพราหมณ์เมืองนครศรีธรรมราช ตำนานนางเลือดขาว ตำนานเหล่านี้มีหลายสำนวนและเผยแพร่ในโอกาสต่าง ๆ

ตำนานในกลุ่มที่สองคือ ตำนานเมืองที่มีเนื้อหาหลักในการบันทึกเกี่ยวกับการอธิบายประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชนบ้านเมือง ตำนานประเภทนี้อาจมีที่มาจากนิทานพื้นบ้าน ผสมกับประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น และมีการคัดลอกสืบทอดกันมา เนื้อหาส่วนใหญ่แสดงถึงความสำนึกเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของคนในท้องถิ่นที่มีต่อบ้านเมืองตนเอง ตำนานเมืองเท่าที่พบทั่วไปในภาคใต้มีกล่าวถึงเมืองที่เป็นศูนย์กลางของความเจริญในอดีตลักษณะเช่นนี้ย่อมแสดงให้เห็นว่าผู้บันทึกตำนานเป็นคนในท้องถิ่นที่มองเห็นความสำคัญของประวัติศาสตร์เมืองของตนเอง และพยายามรวบรวมประวัติศาสตร์ของเมืองในอดีตที่เคยรุ่งเรืองมาแต่เก่าก่อน ตำนานดังกล่าวมีความสำคัญในฐานะข้อมูลของการศึกษาค้นคว้าเรื่องราวประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมของเมืองโบราณในท้องถิ่นสะท้อนความเป็นมาของเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่มีมาอย่างยาวนาน ปรัชญาประวัติศาสตร์ของตำนานกลุ่มนี้คือ ความพยายามในการเน้นให้เห็นถึงความเป็นมรดกของชนชาติ หรือประวัติศาสตร์ของคนในชุมชน เป็นการบันทึกถึงความเป็นมาร่วมกันของคนที่อยู่ในอาณาเขตการปกครองเดียวกัน มักเริ่มต้นด้วยประวัติของเมือง การปกครองโดยราชวงศ์ การสืบทอดอำนาจตลอดจนความสัมพันธ์กับบ้านเมืองอื่น ตำนานเมืองมักถูกเขียนโดยการใช้ภาษาที่เป็นของคนในท้องถิ่นนั้น บ่งบอกถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่นทั้งด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมที่เป็นรากฐานของชุมชนท้องถิ่นเอง ตำนานประวัติศาสตร์กลุ่มนี้พบว่ามีตำนานเมืองนครศรีธรรมราช และตำนานเมืองปัตตานีเป็นเรื่องหลัก มีหลายสำนวนที่กล่าวถึงประวัติศาสตร์ของสองศูนย์กลางความรุ่งเรืองในอดีตของดินแดนภาคใต้ของไทยมาก่อน

ตำนานกลุ่มสุดท้ายที่พบในภาคใต้จัดเป็นตำนานที่เป็นเกร็ดความรู้ประวัติศาสตร์เพราะเนื้อหาของตำนานมีความหลากหลายในการกล่าวถึงประวัติของบุคคลในท้องถิ่น เกร็ดความรู้ประวัติศาสตร์ เนื้อหาอาจเชื่อมโยงกับตำนานเมืองและตำนานศาสนาที่พบในท้องถิ่นเดียวกัน ตำนานกลุ่มนี้มีที่มาจากคำบอกเล่าและการบันทึกเป็น

เอกสาร ส่วนใหญ่มักถูกนำมาเรียบเรียงเป็นเอกสารในสมัยหลัง โดยเฉพาะในช่วงที่การศึกษาามีความเจริญในท้องถิ่นแล้วและเรียบเรียงเป็นภาษาไทยกลางเป็นส่วนใหญ่ แนวคิดในการสร้างตำนานกลุ่มนี้เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมความเชื่อของคนในท้องถิ่น ซึ่งมีการสืบทอดต่อกันมาจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยเริ่มจากคำบอกเล่าในชุมชนและขยายสู่สังคมในระดับกว้างขึ้น ที่มาของเรื่องส่วนหนึ่งเป็นเรื่องเล่าในเชิงประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับคนในสังคม และมีอิทธิพลต่อคนในสังคมนั้น ด้านความเชื่อความศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ท้องถิ่น อย่างไรก็ตามเนื้อหาของตำนานกลุ่มนี้มีข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ คือมีการกล่าวถึงบุคคลที่มีตัวตนในประวัติศาสตร์ที่พบในข้อมูลหลักฐานอื่นอยู่ด้วย เช่น พงศาวดาร ตำนานเมืองต่างๆ หลักฐานทางโบราณคดีที่มีอยู่ในท้องถิ่นตำนานกลุ่มนี้ เช่น ตำนานประวัติของหลวงพ่อทวดวัดช้างให้ จังหวัดปัตตานี ตำนานประวัติเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว จังหวัดปัตตานี ตำนานเกี่ยวกับมนรธาภาคใต้ เป็นต้น

การวิเคราะห์คุณค่าของตำนานพื้นบ้านภาคใต้ที่มีต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ ชี้ให้เห็นว่าตำนานพื้นบ้านได้เป็นหลักฐานประเภทหนึ่งในการศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับวิถีชีวิตของไทยในภาคใต้ตำนานในแต่ละกลุ่มที่นำเสนอให้ข้อมูลอันมีคุณค่าต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ที่แตกต่างกันตามเนื้อหา จุดประสงค์ของการบันทึกตำนาน ตำนานจะมีบทบาทต่อการค้นคว้าข้อมูลของท้องถิ่นหากนักประวัติศาสตร์ได้มีการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลโดยชี้ให้เห็นความสัมพันธ์กับบริบททางสังคมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเขียนประวัติศาสตร์แนวตำนานของภาคใต้ เพราะตำนานคือวรรณกรรมทางประวัติศาสตร์ที่บันทึกข้อมูลของท้องถิ่นย่อมเป็นผลงานที่สะท้อนวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจากภายในสังคมเอง ตำนานแต่ละกลุ่มมีคุณค่าในการวิเคราะห์ข้อมูลประวัติศาสตร์ต่างกัน คือ ตำนานกลุ่มศาสนาที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับศาสนาพราหมณ์ และศาสนาพุทธเป็นส่วนใหญ่ มีคุณค่าในการศึกษาประวัติศาสตร์ของความเป็นมาชุมชนและการเผยแผ่ศาสนาในอาณาจักรโบราณภาคใต้ เช่น ตำนานพราหมณ์เมืองนครศรีธรรมราชเป็นเอกสารที่ไม่ค่อยแพร่หลายนักเมื่อเทียบกับตำนานแบบอื่น กล่าวถึงประวัติการเข้ามาของศาสนาพราหมณ์ในภาคใต้ของไทย

นับเป็นเอกสารที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับศาสนาพราหมณ์ในภาคใต้ ซึ่งไม่ปรากฏในเอกสารโบราณฉบับอื่น ความเป็นมาของข้อมูลในตำนานสามารถเปรียบเทียบกับหลักฐานทางโบราณคดีเช่นศิลาจารึกทำให้ได้ทราบที่มาของประวัติศาสตร์เมืองนครศรีธรรมราชด้านศาสนา บทบาทและสถานะของพราหมณ์หัวเมืองภาคใต้ ตลอดจนความสัมพันธ์กับพราหมณ์ในราชสำนักอยุธยา หรือตำนานพระบรมธาตุเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งมีหลายสำนวนเนื้อหาเป็นตำนานเก่าแก่ที่อธิบายถึงการรับอิทธิพลพุทธศาสนาจากลังกาในเมืองนครศรีธรรมราช การสร้างและบูรณะพระบรมธาตุ เนื้อหาที่ได้อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างนครศรีธรรมราชและอยุธยาไว้ในตอนท้าย ซึ่งสอดคล้องกับบทบาทการควบคุมอำนาจของอยุธยาเหนือหัวเมืองฝ่ายใต้ โดยมีนครศรีธรรมราชเป็นหัวเมืองสำคัญ ตำนานเรื่องนี้สอดคล้องกับการวิเคราะห์และศึกษาหลักฐานประเภทอื่นเกี่ยวกับประวัติขององค์พระบรมธาตุ เมืองนครศรีธรรมราช เช่น การศึกษาหลักฐานทางโบราณคดีและตำนานเมือง เป็นต้น ตำนานอีกเรื่องหนึ่งที่จัดเป็นตำนานที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับศาสนาคือ ตำนานนางเลือดขาว ซึ่งเป็นตำนานพื้นบ้านที่พบแพร่หลายในภาคใต้ทั้งในแง่การบอกเล่าและการบันทึกในหนังสือของชาวภาคใต้ ความสำคัญของตำนานเรื่องนี้มีความสำคัญต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ภาคใต้ คือ ตำนานสามารถเป็นข้อมูลอธิบายเสริมกับหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่เกี่ยวข้องได้แก่เรื่องเมืองโบราณที่พัทลุงอิทธิพลแนวคิดของพุทธศาสนาลังกาวงศ์ที่มีต่อการปกครองคณะสงฆ์ เมืองพัทลุง สงขลาในอดีตสมัยอยุธยา และประวัติวัดสำคัญในท้องถิ่นภาคใต้ที่ถูกกล่าวถึงในตำนาน

ในด้านตำนานเมืองคุณค่าตำนานเมืองที่สำคัญคือ การศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาของตำนานกลุ่มนี้ชี้ให้เห็นพัฒนาการตั้งแต่สร้างบ้านแปงเมืองของอาณาจักรโบราณจนถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นการศึกษาตำนานเมือง จึงเป็นการศึกษาข้อมูลประวัติศาสตร์ที่ชี้ข้อเท็จจริงจากหลักฐานท้องถิ่น ความสำคัญของการศึกษาประวัติศาสตร์จากตำนานเมืองไม่ได้จำกัดเฉพาะประวัติศาสตร์ความเป็นมาของเมืองประวัติราชวงศ์เท่านั้น หากแต่ยังสามารถอธิบายในบริบทของประวัติศาสตร์ ทางด้านวัฒนธรรม จารีตการบันทึกของตำนานอีกด้วย ตำนานเมืองที่สำคัญในภาคใต้

เช่น ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช เป็นข้อมูลเอกสารที่นักประวัติศาสตร์ศึกษาประวัติศาสตร์ของเมืองนครศรีธรรมราช และใช้ศึกษาร่วมกับหลักฐานประเภทอื่น เช่น จารึกตลอดจนหลักฐานทางโบราณคดีที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับเมืองโบราณแห่งนี้ตำนานเมืองนี้มักบันทึกในต้นฉบับสมุดไทยต่อมาได้ถูกนำมาเรียบเรียงและพิมพ์เผยแพร่หลายครั้ง กล่าวถึงความเก่าแก่ของเมืองนครศรีธรรมราชที่สร้างขึ้นพร้อมกบองค์พระบรมธาตุฯ บอกเล่าความเป็นศูนย์กลางของเมืองในภาคใต้ฐานะเมือง 12 นักษัตริย์ ตำนานเมืองนครศรีธรรมราชจัดได้ว่าเป็นตำนานที่มีเนื้อหาที่แฝงข้อมูลประวัติศาสตร์โบราณคดีเป็นอันมาก ตำนานเมืองปัตตานี เป็นตำนานเมืองที่สำคัญอีกเรื่องหนึ่งที่ทำให้ข้อมูลประวัติศาสตร์ของเมืองภาคใต้ตอนล่าง โดยเฉพาะหัวเมืองที่ถูกเรียกว่า หัวเมืองมลายูของไทยในอดีต ความสำคัญของตำนานเรื่องนี้อยู่ที่การกล่าวถึงประวัติศาสตร์ของเมืองปัตตานีในอดีต การตั้งรกรากของคนพื้นเมืองปัตตานี เนื้อหาของตำนานเป็นการอธิบายให้เห็นที่มาในอดีตบนพื้นฐานของข้อมูลท้องถิ่นมลายูเอง และสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างปัตตานีกับอยุธยา และหัวเมืองมลายูอื่น ๆ ในลักษณะที่แตกต่างกับการอธิบายในเอกสารของบันทึกพงศาวดารสมัยอยุธยา การศึกษาตำนานปัตตานีสามารถใช้ข้อมูลเปรียบเทียบจากหลักฐานของอยุธยา เช่น พงศาวดารอยุธยา พงศาวดารเมืองภาคใต้ บันทึกชาวจีนและชาวยุโรป ย่อมชี้ให้เห็นว่าตำนานถูกเขียนขึ้นจากพื้นฐานของข้อเท็จจริงของประวัติศาสตร์ ในทัศนะของชาวมลายูท้องถิ่น ตำนานได้อธิบายถึงประวัติศาสตร์ปัตตานีในหลายแง่มุม เช่น ความรุ่งเรืองทางการเมืองและการค้า การเผยแพร่อิทธิพลศาสนาอิสลามแทนที่พุทธศาสนาในดินแดนภาคใต้ตอนล่าง ความสัมพันธ์กับหัวเมืองต่าง ๆ และการปกครองของรัฐบาลสยามต่อปัตตานี เป็นต้น

ตำนานในกลุ่มเบ็ดเตล็ดที่พบในภาคใต้มักเป็นตำนานที่มีเนื้อหาส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมความเชื่อของคนในท้องถิ่น เป็นการเรียบเรียงในเชิงประวัติของบุคคลในประวัติศาสตร์มีการใช้ข้อมูลคำบอกเล่าที่สืบต่อกันมา ทัศนะและประสบการณ์ของคนในสังคมต่อเรื่องตำนาน ตำนานกลุ่มนี้มีข้อเท็จจริงในอดีตอยู่ด้วยจึงจะเห็นได้จากเรื่องราวของตำนานมีความสอดคล้องกับความเป็นจริงในอดีต เมื่อศึกษาจากหลักฐานอื่นประกอบและ

เนื้อหาของตำนานมีส่วนเสริมสร้างการสืบทอดวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น

ข้อเสนอแนะ

1. การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาวิเคราะห์ตำนานพื้นบ้านภาคใต้เป็นการเข้าใจถึงสถานภาพและองค์ความรู้เกี่ยวกับหลักฐานประเภทนี้แต่เป็นการศึกษาเฉพาะข้อมูลในท้องถิ่นภาคใต้ ดังนั้นการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับข้อมูลประวัติศาสตร์ท้องถิ่นประเภทนี้ ควรจะได้มีการศึกษาวิจัยในเชิงเปรียบเทียบเกี่ยวกับหลักฐานประเภทเดียวกันที่พบในท้องถิ่นอื่น ทั้งนี้เพื่อชี้ให้เห็นข้อคล้ายคลึงและความแตกต่างของหลักฐาน และเพื่อให้เห็นพัฒนาการของจุดเริ่มต้นของการสร้างหรือบันทึกหลักฐานดังกล่าวในประเทศไทย ตลอดจนความเปลี่ยนแปลงของจารีตการบันทึกและความสำคัญของตำนานพื้นบ้านประเทศไทยในอนาคต

2. ควรขยายขอบเขตของการศึกษาในประเด็นวัฒนธรรมการศึกษาจารีตการบันทึกตำนานของภาคใต้ว่ามีพัฒนาการในอดีตที่สัมพันธ์กับวัฒนธรรมการศึกษาจารีต อันเป็นภูมิปัญญาแขนงหนึ่งของชาวไทยภาคใต้ เพราะการศึกษาประเด็นนี้ชี้ให้เห็นสาเหตุของบริบททางสังคมที่มีต่อการคลี่คลายความสำคัญและบทบาทของตำนานท้องถิ่นในวัฒนธรรมภาคใต้

3. การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับตำนานพื้นบ้านของภาคใต้ควรมีการศึกษาในแง่ความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ของประเทศเพื่อนบ้าน เพราะในประวัติศาสตร์ ดินแดนภาคใต้ของไทยมีความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะเมืองต่าง ๆ ที่เคยเป็นหัวเมืองมลายูของไทยในอดีต และตำนานเมืองของภาคใต้ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ของเมืองต่าง ๆ นับแต่ยุคแรกของการสร้างตำนานประวัติศาสตร์ และการศึกษาด้านท้องถิ่นของประเทศเพื่อนบ้าน อาจเชื่อมโยงให้เห็นถึงการมีวัฒนธรรมร่วมกันของคนในแต่ละประเทศที่มีมาก่อนการแบ่งเขตแดนของรัฐในยุคปัจจุบัน

4. การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับตำนานพื้นบ้าน ควรมีการศึกษาในเชิงการอนุรักษ์หลักฐานประเภทนี้ เพื่อเอื้อประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าทางด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่น และเป็นการสนับสนุนการศึกษาใน

เชิงสถานภาพของภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคใต้ในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2505). **รวมเรื่องเมืองนครศรีธรรมราช**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์.
- คะนิง เสมอธรรมจักร. (2528). **ศาลเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว: ประวัติความเป็นมาและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิตไทยคดีศึกษา, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา.
- ชัยวุฒิ พิชยะกุล. (2525). **ชำระเพลานางเลือดขาว**. พัทลุง: ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดพัทลุง. (อัดสำเนา)
- _____. (2531). **รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์และโบราณคดีพัทลุง**. พัทลุง: ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดพัทลุง โรงเรียนสตรีพัทลุง.
- _____. (2538). **การศึกษาเพลานางเลือดขาว**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา.
- เดวิด เค วัยอาจ. (2519). **การเขียนประวัติศาสตร์ไทยแบบตำนานและพงศาวดาร**. วารสารธรรมศาสตร์, 6 (มิถุนายน-กันยายน), 1 - 8.
- ตรี อำมาตย์กุล. (2505). **รวมเรื่องเมืองนครศรีธรรมราช**. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ งานพระราชทานเพลิงศพพลเอกเจ้าพระยาบดินทรเดชาฯ.
- ตำนานพราหมณ์เมืองนครศรีธรรมราช**. (2473). พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพอำมาตย์เอกพระยารัษฎานุประดิษฐ์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.
- ตำนานพระบรมธาตุเมืองนครศรีธรรมราช**. (2505). ใน **รวมเรื่องเมืองนครศรีธรรมราช**. พิมพ์เป็นอนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพลเอกเจ้าพระยาบดินทรเดชาฯ.
- ธิดา สาระยา (2539). **ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ที่สัมพันธ์กับสังคมมนุษย์**. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- นาฏวิภา ชลิดานนท์. (2524). **ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมศาสตร์.
- นิตี เอี้ยวศรีวงศ์ และอาคม พัทธยะ. (2525). **หลักฐานประวัติศาสตร์ในประเทศไทย ส 012**. กรุงเทพฯ: บรรณกิจ.
- นิราศพระบรมธาตุ นครศรีธรรมราช**. (2500). พิมพ์เป็นที่ระลึกฉบับกิ่งพุทธกาล. กรุงเทพฯ: ประยูรวงศ์.
- ประชุมพงศาวดารเล่มที่ 2. (2506). **พงศาวดารเมืองถลาง พงศาวดารเมืองไทรบุรี พงศาวดารเมืองตรังกานู และพงศาวดารกัณฑ์**. กรุงเทพฯ: ครูสภา.
- ประชุมพงศาวดารเล่มที่ 3 และภาค 4 ตอนต้น. (2506).

พงศาวดารเมืองปัตตานี. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: ครูสภา.

ประชุมพงศาวดารเล่มที่ 12. (2507). **พงศาวดารเมืองพัทลุง**. กรุงเทพฯ: ครูสภา.

ประวัติหลวงพ่อทวดเหยียบน้ำทะเลจืด และคุณอภินิหาร พระเครื่องหลวงพ่อทวดฯ วัดช้างให้ ตำบลป่าไร่ อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี. (2534). (พิมพ์ครั้งที่ 6). ยะลา: 5 แยกการพิมพ์

ประทุม ชุ่มเฟิงพันธ์. (2526). **รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราชครั้งที่ 2: ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจและสังคม ของนครศรีธรรมราช**. วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราชและสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

ปรีชา นุ่นสุข และวิรัตน์ ธีระกุล. (2531). **รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช ครั้งที่ 4: ศิลปวัฒนธรรมนครศรีธรรมราชกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของนครศรีธรรมราช**. นครศรีธรรมราช: วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราชและกรมศิลปากร.

_____. (2525). **การศึกษาอารยธรรมของนครศรีธรรมราช จากศิลาจารึกภาษาทมิฬ ณ วัดมหาธาตุวรมหาวิหาร**. นครศรีธรรมราช: ม.ป.ท.

_____. (2540). **ประวัตินครศรีธรรมราช**. นครศรีธรรมราช: สำนักศิลปะและวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช.

พงศาวดารเมืองสงขลา. (2519). พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพหลวงอนุสารกรณี. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

พระยาวิเชียรคีรี. (2529). **พงศาวดารเมืองสงขลา**. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพลเรือตรีธนา ฌ สงขลา.

พิทยา บุชรรัตน์. (2539). **ตำนานมโนราห์: ความสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรมบริเวณรอบลุ่มทะเลสาบสงขลา**. สงขลา: สถาบันทักษิณคดีศึกษา.

วิเชียร ฌ นครและคณะ. (2521). **นครศรีธรรมราช**. กรุงเทพฯ: อักษรสัมพันธ์.

วิมล คำศรี. (2530). **วรรณกรรมลายลักษณ์นครศรีธรรมราช**. นครศรีธรรมราช: ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช.

ศรีศักร วิลลิโกดม. (2539). **ความหมายของพระบรมธาตุในอารยธรรมสยามประเทศ**. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.

สำนักนายกรัฐมนตรี. (2510). **ประชุมพระตำราบรมราชูทิศ**

- เพื่อกลับไปสมัยอยุธยาภาค 1. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์
สำนักนายกรัฐมนตรี.
- สุวิทย์ ทองศรีเกตุ. (2526). อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์
ในนครศรีธรรมราช. ใน รายงานการสัมมนาประวัติ
ศาสตร์นครศรีธรรมราช ครั้งที่ 2: ประวัติศาสตร์
เศรษฐกิจ และสังคมของนครศรีธรรมราช. นครศรี
ธรรมราช: วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราชและสำนักงาน
คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (2523). รายงานการวิจัยพุทธศาสนา
แถบลุ่มทะเลสาบสงขลาฝั่งตะวันออกสมัยอยุธยา.
สงขลา: สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา.
- _____. (2525). ความสำคัญของวัดพะโคะในอดีต.
ใน วัดพะโคะ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงสยามการพิมพ์.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2543). ความคิดทางประวัติศาสตร์
และศาสตร์ของวิจิตร: รวมบทความประวัติศาสตร์.
กรุงเทพฯ: อมรินทร์.
- อุดม หนูทอง. (2525). หลวงพ่อทวดในแง่ตำนานและความ
เชื่อในวัดพะโคะ. หนังสือที่ระลึกเนื่องในโอกาสบูรณะ
ปฏิสังขรณ์วัดราชประดิษฐฐาน. กรุงเทพฯ: สยาม.
- ชิบรอฮิม ชูกรี (เขียน) หะสัน หมัดหมาน (แปล). (2525)
ตำนานเมืองปัตตานี. ปัตตานี : ศูนย์การศึกษาเกี่ยว
กับภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขต
ปัตตานี.
- Teeuws, A. and David.K. Wyatt. (1970). *Hikayat Patani
The Story of Patani*. The Hague: Martinus
Nujhoff.